

Bygdeforskning

Signe A. Sønvisen, Jahn Petter Johnsen
og Jostein Vik

Mellom nettverk og marked II:

Om fiskerirekruttering og
sysselsettingssystemer i fiske

Rapport 1/2017

ISSN 1503-2035

Norsk senter for bygdeforskning

Universitetssenteret Dragvoll

N-7491 Trondheim

Telefon: +47 73 59 17 29

Epost: post@bygdeforskning.no

Rapport 1/2017

Utgivelsesår: 2017

Antall sider: 55

ISSN 1503-2035

Tittel: Mellom nettverk og marked II: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fiske

Forfatter: Signe A. Sønvisen, Jahn Petter Johnsen, Jostein Vik

Utgiver: Norsk senter for bygdeforskning

Utgiversted: Trondheim

Prosjekt: Recruit - Recruitment as a condition for value creation - impacts of fisheries restructuring and internationalization on fisheries employment networks

Prosjektnummer: 6339.00

Oppdragsgivers ref.: 243815

Kort sammendrag

Rapporten presenterer resultatene fra en kvantitativ undersøkelse blant norske fiskere og fiskebåteiere.

Tradisjonelt har kystens sysselsettingssystem blitt beskrevet som et tett nettverk av fiskere, deres familier og lokalsamfunnet, bestående av lokal fiskeindustri, de lokale skolene mm. Våre funn viser at kystens sysselsettingssystem er i endring. Selv om det i 2015 fortsatt er et sterkt element av nettverksrekruttering til fiske gjennom familien, lokalsamfunnet, og de faglige nettverkene, strekker nettverkene i økende grad utenfor lokalsamfunnene.

Få båteiere rapporterte om rekrutteringsproblemer, og få ser behovet for å rekruttere utenlandsk arbeidskraft. I 2007 var det indikasjoner på at fiskeriene i noen grad

konkurrerte med olje- og gassnæringa om arbeidskraft. I dag synes dette ikke å være tilfelle.

Denne studien har også vist at norske fiskere er optimistiske med hensyn til utviklinga i fiskeriene i årene som kommer, og at et stort flertall er positive til å anbefale andre å jobbe i fiskerinæringa. Alt i alt tegner rapporten et positivt bilde på fiskerinæringa.

Stikkord

Fiskeri, sysselsettingssystem, rekruttering

Forord

Denne rapporten er skrevet som en del av prosjektet *Recruit - Recruitment as a condition for value creation - impacts of fisheries restructuring and internationalization on fisheries employment networks*. Dette forskerprosjekt er finansiert av programmet *Havet og kysten* i Norges forskningsråd. Prosjektet er en videreføring av prosjektet *Networks or markets? The Recruitment challenges in future fisheries and marine industries* som var finansiert av Norges forskningsråd og Fiskeri og havbruksnæringens forskningsfond. *Recruit* gjennomføres i et samarbeid mellom Norges fiskerihøgskole/UiT- Norges arktiske universitet, Norsk senter for bygdeforskning og SINTEF Ocean. Professor Jahn Petter Johnsen ved Norges fiskerihøgskole er prosjektleder og gjennomfører prosjektet i samarbeid med forsker Jostein Vik fra Bygdeforskning og forsker Signe A. Sønvisen fra SINTEF Ocean. Forskningsassistent Bjørnar Kolflåth Siikavouppio fra NFH har deltatt med bearbeiding av datamaterialet. Denne rapporten presenterer noen av funnene fra de kvantitative surveyene i prosjektet og sammenlikner dem med funnene fra 2007. Forfatterrekkefølgen gjenspeiler de ulike bidragene til rapporten.

Tromsø/Trondheim/Townsville 16. februar 2017

Signe A. Sønvisen, Jahn Petter Johnsen og Jostein Vik

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Tabelliste	7
Figurliste	8
Sammendrag	9
Summary	10
1. Rekruttering og sysselsetting i fiske – sysselsettingssystem i endring	11
2. Fiskerisystem og sysselsettingssystem	13
3. Data og metode	15
3.1 Om utvalget og dataenes representativitet	16
4. Noen trekk ved sysselsettings- og rekrutteringssystemet	21
4.1 Hvorfor og hvordan blir man fisker?	21
4.2 Gjennomtrekk eller mobilitet	25
4.3 Rekruttering – et problem?	26
4.4 Kjønn	28
4.5 Utenlandsk arbeidskraft	29
4.6 Endrede sysselsettingssystem	31
5. Optimisme og pessimisme i fiskerinæringa	33
5.1 Hva gir fiskerne uttrykk for på kort sikt?	33
5.2 Hva gir fiskerne uttrykk for på lengre sikt?	35
5.3 Vil man anbefale fiskeri for andre?	37
6. Hva slags fiskere har vi? Holdninger og orienteringer	39
6.1 Fiskere – fortsatt ei mangfoldig gruppe	41
7. Lokalsamfunn eller marked?	43
8. Partipolitikk	45
9. Konklusjoner – sysselsettingssystem i endring, konsekvenser for verdiskaping	47

Referanser	49
Vedlegg 1– Spørreskjema Recruit.....	51

Tabelliste

Tabell 1: Aldersfordelingen – andel i aldersgrupper.....	16
Tabell 2: Fylkesvis fordeling – alle fiskere ..	17
Tabell 3: Fylkesvis andel båteiere/båter (%) i Recruit og i oversikt over aktive fiskefartøy	18
Tabell 4: Årsaker til at man ble fisker N= 1501.....	22
Tabell 5: Rekrutteringsmåter for ulike fartøygrupper. Prosent innen hver størrelseskategori (n =365).....	23
Tabell 6: Hvor rekrutteres det fra – i forhold til fartøystørrelse? N=365.....	24
Tabell 7: Hvor rekrutteres det fra - i forhold til mannskapsstørrelse? n=366.....	25
Tabell 8: Problemer med å skaffe mannskap i forhold til fartøystørrelse (n=365).....	27
Tabell 9: Etterspurte egenskaper (n=365)	28
Tabell 10: Hva fiskere og fiskebåteiere tror de driver med om 5 år (n= 1501)	33
Tabell 11: Påvirkning av framtidig miljøforhold	36
Tabell 12: Påvirkning av framtidige rammebetingelser	36
Tabell 13: Anbefaling av yrke til andre.....	37
Tabell 14: Prinsipal komponentanalyse av orienteringer blant fiskerne	39
Tabell 15: Konstruksjon av indikatorer i forhold til lokalsamfunn og marked.....	43
Tabell 16: Sannsynlighet for lokalsamfunns- eller markedsholdninger i kyst- og havfiske i 2007 og 2015.....	44
Tabell 17: Partipolitisk oppslutning	45

Figurliste

Figur 1: Opplevelse av rekrutteringsproblemer (n=365).....	26
Figur 2: Rekruttering av utenlandske fiskere (n=797)	29
Figur 3: Hvor viktig blir utenlandske fiskere i framtida? (n=797)	30
Figur 4: Økonomisk tro på framtida blant båteierne	34
Figur 5: Økonomisk resultat de siste fem årene (n=797)	35

Sammendrag

Denne rapporten er en del av prosjektet *Recruit - Recruitment as a condition for value creation - impacts of fisheries restructuring and internationalization on fisheries employment networks*. Prosjektet er finansiert av programmet *Havet og kysten* i Norges forskningsråd og er en videreføring av et tidligere prosjekt, *Networks or Markets*, som også tok for seg utviklinga i kystens sysselsettingssystem og rekrutteringsutfordringene i fiskerinæringa. *Recruit* er et samarbeid mellom UiT-Norges Arktiske Universitet, Norsk senter for bygdeforskning og SINTEF Ocean. Professor Jahn Petter Johnsen ved UiT er prosjektleder.

Rapporten presenterer resultatene fra en kvantitativ undersøkelse blant norske fiskere og fiskebåteiere, og sammenligner dem med funn fra en undersøkelse i prosjektet *Network or Market* fra 2007.

Kystens sysselsettingssystem er i endring. Tradisjonelt har kystens sysselsettingssystem blitt beskrevet som et tett nettverk av fiskere, deres familier og lokalsamfunnet, bestående av lokal fiskeindustri, de lokale skolene mm. Gradvis har disse nettverkene blitt endret, og et nøkkelspørsmål er om disse nettverkene har blitt erstattet av markedsmekanismer og om rekruttering nå skjer gjennom ulike arbeidsmarkeder heller enn lokale nettverk.

Våre funn tyder på at i 2015 var det fortsatt et sterkt element av det vi kan kalle nettverksrekruttering til fiske gjennom familien, lokalsamfunnet, og de faglige nettverkene, men at nettverkene nå strekker seg utenfor lokalsamfunnene selv.

Som i 2007 var det svært få båteiere som rapporterte om rekrutteringsproblemer. Dette støttes også av det faktum at få ser behovet for å rekruttere utenlandsk arbeidskraft. I 2007 var det indikasjoner på at fiskeriene i noen grad konkurrerte med olje- og gassnæringa om arbeidskraft. I dag synes dette ikke å være tilfelle, noe som trolig har sammenheng med den pågående restrukturering i olje, gass og offshore leverandørindustri.

Denne studien har også vist at norske fiskere er optimistiske med hensyn til utviklinga i fiskeriene i årene som kommer, og at et stort flertall er positive til å anbefale å jobbe i fiskerinæringa. Alt i alt tegner denne rapporten et positivt bilde av fiskerinæringa.

Summary

This report is a part of the project *Recruit - Recruitment as a condition for value creation - impacts of fisheries restructuring and internationalization on fisheries employment networks*. The research project is funded by the program *Oceans and Coastal Areas* in the Norwegian Research Council. The project is a continuation of a similar project from 2007-2011, *Networks or markets - The Recruitment challenges in future fisheries and marine industries*. *Recruit* is a cooperation between the UiT - the Arctic University of Norway, Norwegian Centre for Rural Research and SINTEF Ocean. Professor Jahn Petter Johnsen at UiT is Project Manager.

This report presents findings from a quantitative survey among Norwegian fishermen and vessel owners, and compares them with findings from a similar survey from 2007.

The coastal employment systems are changing. Traditionally, the employment system has been described as a close-knit network of fishermen, their families and the local communities composed of local processing industries, schools etc. Gradually these networks are changing. One core question has been whether these networks are being replaced by market mechanisms and whether recruitment takes place through new types of labour markets rather than local networks.

Our findings indicate that in 2015 there was still a strong element of what we might call network recruitment to fishing through family, community, and professional networking. The networks are expanding outside the local communities though.

As in 2007, few boat owners reported recruitment problems. This is also supported by the fact that few see the need to recruit foreign labour. In 2007 there were indications in the fisheries discourse that fisheries competed with supply/off-shore industry over labour. Today, this seems not to be the case. This is probably related to the ongoing restructuring in the oil, gas and off-shore supply industry.

This study has also shown that Norwegian fishermen are optimistic about developments in the fishing industry in the coming five years and that a large majority are in favour of recommending working in the industry to others.

All in all, the study reveals a positive outlook for Norwegian fisheries. However, substantial variety and diversity are important characteristics of the fishing sector. Traditionally, there has been a divide between coastal and off-shore fisheries. Our study suggests that opinions and attitudes on fishery policy among the two groups are converging.

1. Rekruttering og sysselsetting i fiske – sysselsettingssystem i endring

I 2007 gjennomførte vi en spørreundersøkelse blant 1000 norske fiskere. Utgangspunktet vårt var at vi ville undersøke sysselsettingssystemet i den norske fiskeflåten. Denne studien var den første omfattende kvantitative studien av sysselsettings- og rekrutteringsforhold i den norske fiskeflåten som har vært gjennomført siden slutten av 1970-årene.

Vi ønsket å undersøke om de dyptgripende endringsprosessene som fiskerinæringa hadde vært gjennom hadde påvirket sysselsettingssystemene. Det at vi satte i gang undersøkelsen, skyldtes at mangelen på nyere empirisk forskning på rekrutterings- og sysselsettingsforhold i fiskeflåten førte til at både rekrutteringsprosjekter, den offentlige debatten og politikktutforming tok utgangspunkt i 1970-årenes beskrivelser av organiseringa av fiskerinæringa. Tatt i betraktning at fiskeressursene er felleskapets ressurser, var det etter vårt skjønn mangel på kunnskap om sosiale konsekvenser av organiseringa av utnyttelsen av ressursene.

Et av formålene med prosjektet «Networks or Markets» fra 2007 var derfor å framskaffe *kvantitativt* datamateriale om det vi kan kalle *sysselsettingssystemet* i dagens fiskeflåte. Dette har vi nå fulgt opp gjennom vårt nye prosjekt «Recruit», der vi gjentar spørreundersøkelsen og bruker dataene også til å drøfte hvordan rekruttering og sysselsetting er en viktig faktor for marin verdiskaping. Vi har fortsatt det utgangspunktet at rekrutterings- og sysselsettingssystemet i fiskerinæringa bør bygge på faktisk kunnskap om hva som er problemene, hva som skjer, hvordan sysselsettingssystemet fungerer og oppleves av de som har sitt virke i næringa. Våre to undersøkelser bidrar dermed med viktig kunnskap om effektene av måten vi utnytter fellesressursene på. I 2007-undersøkelsen hadde vi som ambisjon å skulle si noe om i hvilken grad rekruttering til fiske syntes å være et problem, samt å beskrive hvordan det rekrutteres, hvor rekruttene kommer fra og hvordan fiskere så på framtida. Disse spørsmålene besvares også i denne nye undersøkelsen og i denne rapporten presenterer vi derfor både tall fra 2007 og 2015. I 2007 fant vi at endringene som har skjedd i fiskerinæringa ikke hadde ført til at til at nettverksrekruttering gjennom familie, lokalsamfunn og fiskerimiljø har blitt erstattet av markedsmekanismer, men at hva som kan kalles nettverksrekruttering var endret. På bakgrunn av materialet fra 2015 ser vi at det også har skjedd endringer siden 2007. Disse endringene kan vurderes i forhold til målsettingene for fiskeripolitikken slik de er formulert i Havressurslovens paragrafer 1 og 7. Våre funn indikerer at fiskeflåten per i dag ikke har rekrutteringsproblemer og at fiskerne både er fornøyde og er optimistiske med hensyn til framtida.

Samtidig ser vi at sysselsettingsnettverkene ikke lenger er like sterkt vevd inn i lokalsamfunn som de var tidligere. Våre to undersøkelser bidrar derfor til et bredere kunnskapsgrunnlag for fiskeripolitikken.

Denne rapporten har følgende oppbygging: I kapittel 2 presenterer vi den faglige rammen for rapporten, denne rammen er stort sett den samme som i 2007-rapporten. Deretter, i kapittel 3, beskriver vi datamaterialet vi bygger på. I kapittel 4 skildrer vi hvordan sysselsettingssystemet i fiskeflåten ser ut i dag, hvordan rekruttering til fiskeryrket skjer og hvor rekruttene kommer fra. Kapittel 5 tar for seg hvordan fiskerne ser på framtida og ut fra det drøfter vi *hvilke endringer vi kan forvente i sysselsettingssystemet i de nærmeste årene*. I kapittel 6 tar vi det vi har vist så langt, og presenterer en faktoranalyse med formål å få fram et empirisk basert bilde av mangfoldet blant norske fiskere. Kapittel 7 drøfter forholdet mellom marked og lokalsamfunn, mens kapittel 8 viser endringer i fiskernes politisk orientering mellom 2007 og 2015. Avslutningsvis, i kapittel 9, trekker vi sammen trådene og drøfter rekrutteringsproblem og rekrutteringens betydning for marin verdiskaping.

2. Fiskerisystem og sysselsettingssystem

Rekruttering og sysselsetting i fiske handler om et samspill mellom individ og samfunn. I våre studier har vi derfor lagt et *systemteoretisk* perspektiv til grunn, der vi søker å forstå hvordan samspillet mellom individene og samfunnet arter seg (Layder, 1994). Systembegrepet er en analytisk betegnelse som vi benytter for å begrepsfeste, avgrense og beskrive samspill og sammenhenger av forskjellige typer. Vi ser på systemer som det vi kan kalle relasjonelle sammenhenger, det betyr at de ulike elementer bare kan defineres i sammenheng med andre. Eksempelvis er ingen fiskere fra fødselen av; en blir yrkesfisker gjennom å drive fiske på bestemte og definerte måter, som gir grunnlag for at fiskere kan skilles fra ikke-fiskere både sosialt og juridisk. Ved å bruke et slikt systemperspektiv ser vi at virkeligheten skapes av relasjonelle sammenhenger (Bourdieu, 1997; Latour, 1996, 2005). Samtidig blir det åpenbart at systemene ikke er noe som i utgangspunktet eksisterer som klart avgrensede fenomener. Systemene får sitt innhold gjennom det som skjer og ut fra hvordan de beskrives. Samtidig som systemet er en ramme for individenes handlinger, påvirker individenes handlinger også systemet, slik at handlingsrommet kontinuerlig skapes og endres. Verken individets muligheter eller de rammene som systemet representerer er dermed endelig gitt, men i konstant utvikling.

Det sosiale systemet er i denne sammenhengen en betegnelse på nettverk av gjensidig avhengige elementer som konstrueres i samspillet mellom individet og omgivelsene (Latour, 2005; Martinussen, 1984). At systemene er konstruert vil si at de er resultat av sosiale prosesser, som er samspill mellom mennesker, ting, teknologi og natur. Det er sosiale prosesser som skaper samfunnet og som samtidig henter grunnlaget for samspillet i det samfunnsmessige, i motsetning til naturlige prosesser som foregår uavhengig av samfunnet.

Fisk, mennesker og skog kan eksistere sammen uten at det skapes et fiskerisystem. Det var først når mennesker brukte treet til å bygge fartøy for å fange fisk at fiskerisystemet ble skapt. Systemet består altså både av de ulike elementene og av de handlingene som binder dem sammen. Fiskeriaktiviteten er derfor sentral for å skape fiskerisystemet. Sosiale system kan beskrives som sammensatt av flere under- eller sub-system. Et av disse undersystemene i fiskerisystemet er sysselsettingssystemet.

Sysselsettingssystem i fiskerinæringa ble beskrevet av Jentoft og Wadel tidlig i 1980-åra (Jentoft & Wadel, 1984b). Et sysselsettingssystem defineres av arbeidsdelinga, aktivitetene og gjensidighetsforholdene som eksisterer i fiskeflåten. I tidligere tider var mange lokalsamfunn sterkt fiskeriavhengige og mange virksomheter både i og utafor husholdet var knytta til fiskeri som viktigste næringsveg. Sysselsettingssystemet var da

langt på veg sammenfallende med lokalsamfunnet. Ektefeller og barn utførte nødvendige oppgaver for at fiskerne skulle kunne utføre oppgavene på havet og sosialiseringa og kunnskapsoverføringa til dem som skulle bli fiskere skjedde også i lokalsamfunnet (Gerrard, 1983; Johnsen, 2004; Larsen, 1980). I 2001 konstaterte Jentoft at lokalsamfunnene fortsatt var betraktet som viktige i fiskeriforvaltning og fiskerirekruttering rundt omkring i verden. Samtidig kan vi ikke se bort fra at de store endringene som har skjedd i fiskeriene og lokalsamfunnene langs kysten, også har endret sysselsettingssystemet i fiske. Mens det tidligere sysselsettingssystemet var lokalsamfunnsbasert, så fant vi i 2007 at dette ikke var tilfelle i samme grad lenger. I stedet så vi at sysselsettingssystemet ble sterkere knyttet opp mot næringa og at det sammensatte kystsamfunns-sysselsettingssystemet i stedet ble et snevrere, mer profesjonelt og lengre fiskerisysselsettings-nettverk. I vårt perspektiv så blir nettverk et mer åpent begrep som ikke forutsetter at alle årsaks- og virkningsforhold kan beskrives, slik systemteori i større grad krever. Vi fant at kompetansen ble utviklet i de snevrere nettverkene, men at disse også strakte seg ut over lokalsamfunnene. Videre kunne vi ut fra verdier og tilpasninger også finne ulike kategorier fiskere. Men samtidig fant vi også mange trekk fra det tidligere beskrevne sysselsettingssystemet. Disse funnene er presentert i våre publikasjoner fra «Networks and Markets» (Johnsen & Vik, 2008, 2013; Johnsen, Vik, & Sønvisen, 2013; Sønvisen, Johnsen, & Vik, 2011; Sønvisen, 2013a, 2013b, 2014; Vik, Johnsen, & Sønvisen, 2011).

3. Data og metode

Denne rapporten bygger på data fra en landsdekkende spørreundersøkelse som ble gjennomført via mobiltelefon blant aktive fiskere og fiskebåteiere i 2015. Undersøkelsen fokuserer på holdninger og praksiser hos aktive fiskere og fiskebåteiere og er en revidert utgave av 2007-undersøkelsen. Utvalget er som i 2007 trukket fra fiskermanntallets blad B, som registrerer alle som til enhver tid er aktive fiskere. Vi valgte å utvide utvalget fra 1000 i 2007 til 1500 i 2015. I 2007 intervjuet vi 500 båteiere og 500 mannskap, mens vi i 2015 intervjuet 700 mannskap og 800 fiskebåteiere. Av båteierne oppgav 366 at de også hadde mannskap (se vedlegg 1 for en oversikt over spørsmålene). Norsk senter for bygdeforskning, Norges fiskerihøgskole og SINTEF Ocean/Sintef Fiskeri og havbruk er som i 2007 ansvarlig for det metodiske opplegget, mens Norfakta Markedsanalyse AS i Trondheim i likhet med i 2007 har utført det praktiske intervjuarbeidet.

Det er fiskernes og fiskebåteiernes egne synspunkter vi vil løfte fram og analysere i dette arbeidet. Strukturutvikling og endringer i fiskeflåten kan vises ved at man analyserer endringer i båttypen, antall fiskere osv., og dette gjøres jevnlig i andre sammenhenger. Fiskeri er en dynamisk næring og det skjer endringer både i næringa og i statistikkgrunnlaget. Slik forhold gjør at sammenlikning over tid noen ganger kan være vanskelig. Det kan kanskje til tider trekkes forhastede slutninger om komplekse sammenhenger og utviklingen i fiskerinæringa på bakgrunn av observerte strukturelle endringer.

Ved også å inkludere data om hva fiskerne mener om situasjonen og om framtida vil grunnlaget for bedre analyser og konklusjoner styrkes. Våre data og funn er et supplement til de andre undersøkelsene og registreringene som finnes i næringa.

Fiskerne ble stilt en lang rekke spørsmål. Disse kan deles inn i fire grupper: 1) sentrale bakgrunnsspørsmål om alder, kjønn, sivilstand, utdanning, type fiskeri, jobb om bord osv., 2) spørsmål om rekruttering til fiskeryrket, 3) spørsmål om hvordan de opplever yrket og hvordan de ser for seg framtida, og 4) fiskeripolitiske spørsmål. I tillegg har fiskebåteierne svart på spørsmål om fartøyet, rekruttering av mannskap, lønnsomhet og hvordan de ser for seg framtida.

Samlet sett gir dette oss et grunnlag for en god beskrivelse av fiskere og fiskebåteieres syn på næringa, og et grunnlag for å studere rekruttering og verdiskaping i fiskerinæringa.

3.1 Om utvalget og dataenes representativitet

Dataene er basert på et tilfeldig utvalg fiskere trukket fra fiskermanntallets blad B (heltidsfiskere). Deltidsfiskere på blad A er ikke med i undersøkelsen. I hvilken grad utvalget er representativt for fiskere og fiskebåteiere generelt, er avgjørende for hvilken tillit man skal feste til svarene. I det følgende skal vi se nærmere på dette.

For det første kan det være interessant å sammenligne aldersfordelingen i vårt utvalg med den totale aldersfordelingen i fiskermanntallet. Dette er et viktig kriterium for representativitet fordi en kan forvente at en del svar på spørsmål knyttet til teknologi, helse og rekruttering vil samvariere med alder.

Tabell 1: Aldersfordelingen – andel i aldersgrupper

Alder	RECRUIT (n=1501)	Blad B (n=9275)	Avvik
<20	1,3 %	2,0 %	-0,7 %
20-29	13,8 %	16,1 %	-2,3 %
30-39	15,1 %	16,7 %	-1,6 %
40-49	21,9 %	21,6 %	0,3 %
50-59	26,4 %	21,9 %	4,5 %
60-66	12,6 %	12,4 %	0,2 %
67-69	4,2 %	4,7 %	-0,5 %
70 OG OVER	4,7 %	4,6 %	0,1 %
Totalt	100,0 %	100,0 %	

Vi ser av *tabell 1* at andelen i de ulike aldersgruppene i hhv Recruit og fiskermanntallet varierer med mellom 0,1 og 4,5 prosentpoeng. Tabell 1 viser også den faktiske aldersstrukturen blant norske heltidsfiskere (blad B).

Man kunne tenkt seg at metoden med datainnsamling via mobiltelefon ville medført at enkelte grupper (eldre) skulle bli underrepresentert. Dette er ikke tilfellet. Tabell 1 viser en jevn fordeling mellom gruppene og godt samsvar med blad B.

Gjennomsnittsalderen i utvalget er 47,2 år. Mannskapet er i gjennomsnitt vel 41,7 år, mens båteierne i gjennomsnitt er 52 år. I gjennomsnitt har fiskere og fiskebåteiere drevet fiske i 26,3 år.

Fiskeri er ei svært mannsdominert næring. Det er derfor viktig å sikre at også kvinner er representert i utvalget. Det vi ser er at i Recruit er det 1,3 % kvinner som har svart, mens det er 2,8 % kvinner i fiskermanntallets blad B. I fiskerpopulasjonen er uansett antallet kvinner så lite at vi av personvern hensyn i liten grad kan skille ut kjønn som en variabel.

En annen viktig indikator på representativitet er den fylkesvise fordelingen (tabell 2). Dette er spesielt viktig fordi fiskeristrukturen i ulike fylker varierer betydelig.

Tabell 2: Fylkesvis fordeling – alle fiskere

	RECRUIT (n=1501)	Blad B (n=9275)	Avvik
Finnmark	8,9 %	11,9 %	-3,0 %
Troms	11,8 %	11,6 %	0,2 %
Nordland	26,5 %	24,8 %	1,7 %
Nord-Trøndelag	3,2 %	2,2 %	1,0 %
Sør-Trøndelag	3,7 %	3,1 %	0,6 %
Møre og Romsdal	18,3 %	20,2 %	-1,9 %
Sogn og Fjordane	5,6 %	5,9 %	-0,3 %
Hordaland	10,9 %	9,8 %	1,1 %
Rogaland	5,1 %	4,2 %	0,9 %
Andre	6,0 %	6,4 %	-0,4 %
Totalt	100,0 %	100,0 %	

De fylkesvise eller regionale ulikhetene i fiskeflåten er også fiskeripolitisk relevante. For å få et godt bilde av fylkesvis representativitet ser vi på fylkesvis andel båteiere/båter og fylkesvis andel av alle fiskere for seg.

De største forskjellene i andel av mannskap mellom Recruit og merkeregisteret er for Finnmark (Tabell 2), som er noe svakere representert (3%). Møre og Romsdal er også noe svakere representert i Recruit (1,9 %), mens Nordland er noe sterkere representert i Recruit (1,7 %).

Tabell 3: Fylkesvis andel båteiere/båter (%) i Recruit og i oversikt over aktive fiskefartøy

	RECRUIT (n=800)	Merkeregisteret (n=4216)*	Avvik
Finnmark	12,5 %	18,3 %	-5,8 %
Troms	12,3 %	13,3 %	-1,0 %
Nordland	28,9 %	27,6 %	1,3 %
Nord-Trøndelag	3,5 %	2,9 %	0,6 %
Sør-Trøndelag	5,4 %	4,4 %	1,0 %
Møre og romsdal	12,6 %	9,8 %	2,8 %
Sogn og fjordane	4,3 %	3,7 %	0,6 %
Hordaland	7,8 %	7,6 %	0,2 %
Rogaland	5,3 %	4,5 %	0,8 %
Andre	7,6 %	7,9 %	-0,3 %
	100,0 %	100,0 %	

* Fra Fiskeridirektoratets merkeregister, kun båter med fangstinntekt over 50.000

I Tabell 3 sammenligner vi den fylkesvise fordelingen av andel båteiere i Recruit og Fiskeridirektoratets oversikt over aktive fiskefartøy (Fiskeridirektoratet, 2016). Vi har tatt utgangspunkt i fartøy som har fisket for mer enn 50.000 kr. I 2007 brukte vi tall fra Fiskeridirektoratets lønnsomhetsundersøkelse for fiskefartøy for å vurdere den fylkesvise fordelingen. Den tidsserien ble avsluttet i 2008. Selv om tallene ikke måler helt det samme, er det ikke så mange båteiere som har flere aktive båter slik at en oversikt over antall aktive fiskefartøy vil gi en ide om hvor mange båteiere som finnes og hvordan de er fordelt i landet. Det er heller ikke store endringer fra ett år til et annet, så det er ikke grunn til å forvente store avvik. En kan forvente at tallene er sammenlignbare.

Tabell 3 viser at den fylkesvise fordelingen av båteiere/båter er nokså lik i mellom Recruit og Fiskeridirektoratets merkeregister for båter med fangstinntekt over 50.000 kr i 2015. De største forskjellene er Finnmark og Troms som er noe svakere representert i Recruit (hhv. 5,8 % og 1 %), og Møre og Romsdal og Nordland som er noe sterkere representert (hhv. 2,8 % og 1,3 %).

Vi konkluderer derfor med at vi kan bruke Recruit som et grunnlag for å si noe om fiskerinæringa generelt.

Fiske utenfor Senja. Foto: Jahn Petter Johnsen

4. Noen trekk ved sysselsettings- og rekrutteringssystemet

I det følgende skal vi gi en oversikt over hvor rekruttene kommer fra, hvordan det rekrutteres og hva mannskap og båteiere har lagt vekt på i de valg de har gjort. La oss først se på hvilke grunner de alle har oppgitt som viktige for at de har valgt å bli fiskere.

4.1 Hvorfor og hvordan blir man fisker?

Det er flere meninger om hvorfor folk velger fiskeryrket. Undersøkelser, for eksempel Hansen (2006) og Johnsen (2004) peker på flere forhold, som inntekt, tradisjon og spenning. Det samme gjør en rapport fra Fiskeri- og kystdepartementet (2006). I Fiskeriundersøkelsen 2007 var de viktigste grunnene til at dagens folk ble fiskere, rangert i denne rekkefølgen: Interesse, inntekt, selvstendighet, familietradisjon, mangel på alternativer (Johnsen & Vik, 2008). En undersøkelse om fiskernes helse og trivsel (Fiskerhelseundersøkelsen) fant i tillegg følgende årsaker til at man valgte fiskeryrket: kameratskap, frihet og nærhet til natur (Thorvaldsen, Sønvisen, Holmen, & Øren, 2016). Det er verdt å merke, at til tross for at spørsmålene i Fiskerhelseundersøkelsen var åpne, var de fem viktigste årsakene de samme som i Johnsen og Vik (2008), om enn i annen rekkefølge. De samme mønstrene fant Lund (2016) i sin masteroppgave der hun fant at "mange fiskere i familien, interesse for fiskeri, mangel på andre muligheter og ønske om å være selvstendig var de viktigste årsakene til å velge fiskeryrket" også blant kystfiskere (Lund, 2016:62).

I 2015 ble også alle informanter stilt en serie spørsmål om viktige forhold for at de ble fiskere. Svarene er gjengitt i *tabell 4*.

Tabell 4: Årsaker til at man ble fisker N= 1501

	Svært liten betydning	Liten betydning	Hverken eller	Stor betydning	Svært stor betydning	Vet ikke
Interesse for fiskeri	1,1 %	2,0 %	6,9 %	20,6 %	69,3 %	0,1 %
Ønske om å være selvstendig	4,8 %	5,0 %	15,1 %	21,8 %	52,7 %	0,6 %
Plikt å drive tradisjonen/båten videre	27,9 %	15,5 %	20,6 %	14,4 %	20,6 %	0,9 %
Mange fiskere i familien	29,8 %	13,5 %	14,9 %	16,7 %	24,4 %	0,7 %
Gode inntektsmuligheter	2,5 %	4,2 %	18,9 %	33,0 %	41,2 %	0,3 %
Ikke andre jobbmuligheter	46,0 %	13,9 %	13,2 %	10,1 %	15,3 %	1,5 %
Kameratskap	6,6 %	6,3 %	16,5 %	28,4 %	42,0 %	0,3 %
Frihet	1,3 %	2,0 %	8,7 %	25,9 %	61,9 %	0,2 %
Nærhet til natur	4,2 %	6,3 %	16,6 %	27,0 %	45,7 %	0,1 %

I tabell 4 ser vi at den viktigste grunnen til at våre informanter ble fiskere var: interesse for fiskeri (89,9 %), frihet (87,8 %) ønske om å være selvstendig (74,5 %), gode inntektsmuligheter (74,2 %), nærhet til naturen (72,7 %) og kameratskap (70,4 %). Færre oppgir plikt til å drive videre (35 %) eller ikke andre jobbmuligheter (25,4 %) som grunner til at de valgte fiskeryrket. Likevel er det verdt å merke at hver fjerde informant i 2015 svarer at mangel på andre jobbalternativer hadde stor eller svært stor betydning for at de valgte fiskeryrket, noe som er opp 5 prosentpoeng fra 2007.

Vi har ikke noen god forklaring på hvorfor flere i 2015 i forhold til i 2007 svarer at de ikke hadde andre alternativ. Det kan tenkes at nedgang i offshore og olje- og gassindustrien påvirker svarene, men det er bare en av flere mulige forklaringer.

Gitt at rekruttering også er viktig for verdiskaping, så er dette viktige funn i en rekrutteringspolitisk sammenheng: Tiltak for å stimulere *interesse* og tiltak for å kommunisere de positive sidene ved fiskeryrket, som selvstendighet, kameratskap, frihet og inntektsmuligheter bør være i fokus i rekrutteringspolitikken. Når det gjelder interesse, henger nok dette tett sammen med hvilket kjennskap en har til fiskeriene. Det er derfor grunn til å anta at fiskerimiljøene fortsatt er viktige for at interesse skapes og utvikles hos potensielle rekrutter til yrket.

I sysselsettings-systemteorien er nettopp tilknytninga mellom rekrutt og lokalsamfunn sentral, og det lokale nettverkets betydning for rekrutteringa er viktig. Når så mange svarer at interesse er viktig, er spørsmålet også hvordan folk rekrutteres og hvor de rekrutteres fra? *Tabell 5* viser hva fiskebåteiere med ulik båtstørrelse har svart på spørsmål om hvordan de rekrutterer. Det generelle funnet som tabell 5 viser er at det er bekjenskaper og nettverk som er den suverent viktigste måten å rekruttere mannskap på. Dette bekreftes også i kvalitative intervjuer som vi har gjennomført.

Tabell 5: Rekrutteringsmåter for ulike fartøygrupper. Prosent innen hver størrelseskategori (n =365)

	Under 10,99 m	11-14,99 m	15-20,99 m	21-27,99 m	Over 28 m kyst (under 500 m ³)	Over 28 m	Totalt
Regnskapskontoret	0,0 %	0,0 %	1,7 %	3,4 %	0,0 %	1,1 %	0,8 %
Samarbeid med flere fartøyer	0,0 %	0,8 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,3 %
Bekjente og kontakter (nettverk)	84,7 %	77,3 %	79,7 %	82,8 %	72,7 %	65,9 %	76,4 %
Annonsering	6,8 %	4,2 %	8,5 %	3,4 %	18,2 %	17,0 %	8,8 %
NAV (arbeidskontoret)	1,7 %	2,5 %	5,1 %	0,0 %	0,0 %	2,3 %	2,5 %
Forespørsel fra potensielle rekrutter	3,4 %	5,9 %	10,2 %	6,9 %	18,2 %	10,2 %	7,7 %
Videregående skoler	5,1 %	2,5 %	5,1 %	6,9 %	18,2 %	14,8 %	7,1 %
Vikarbyrå	0,0 %	0,0 %	1,7 %	0,0 %	0,0 %	1,1 %	0,5 %
Sos.media	1,7 %	2,5 %	1,7 %	0,0 %	0,0 %	1,1 %	1,5 %
OKFisk	0,0 %	0,0 %	1,7 %	0,0 %	9,1 %	5,7 %	1,9 %

Tabell 5 viser at 76,4 % av alle båteiere oppgir i 2015 at de rekrutterer via bekjente og kontakter. Dette er en økning på 8,4 prosentpoeng i forhold til 2007. For de aller største båtene over 28 meter ser vi at annonsering utgjør en vanlig metode for rekruttering (hhv. 18,2 og 17 %), men der er det også et relativt stort innslag av rekruttering via videregående skoler (18,2 % og 14,8 %) og direkte henvendelser (hhv. 18,2 og 10,2 %). Dette siste kan forklares med at de større fartøyene har flest lærlinger og at de i større grad enn den øvrige flåten etterspør personer med formelle kvalifikasjoner. Slike personer må det av og til annonseres etter.

Disse tallene tyder på at sosiale nettverk fortsatt har betydning for hvordan rekrutteringen foregår. I 2007 fant Fiskerundersøkelsen at heimkommune var den viktigste kilden for rekrutter i fiskeflåten, fulgt av heimfylke og egen familie (Johnsen og Vik 2008). Spørsmålet er om dette er mønsteret også i 2015? Det er framstilt i *tabell 6*.

Tabell 6: Hvor rekrutteres det fra – i forhold til fartøystørrelse? N=365

	Under 10,99 m	11-14,99 m	15-20,99 m	21-27,99 m	Over 28 m kyst (under 500 m ³)	Over 28 m	Sign
Egen familie	35,6 %	26,9 %	16,9 %	20,7 %	18,2 %	23,9 %	0,298
Heimkommune	49,2 %	49,6 %	57,6 %	51,7 %	81,8 %	48,9 %	0,252
Heimfylke	28,8 %	26,9 %	37,3 %	41,4 %	45,5 %	50,0 %	0,008
Norge	18,6 %	23,5 %	15,3 %	34,5 %	27,3 %	35,2 %	0,039
Andre land	3,4 %	10,1 %	10,2 %	24,1 %	18,2 %	14,8 %	0,082
Vet ikke	3,4 %	0,8 %	0,0 %	3,4 %	0,0 %	0,0 %	0,436

Her finner vi at det er forskjeller mellom fartøygruppene. Tabellen viser at båter opp til 10,99 meter først og fremst rekrutterer lokalt i heimkommunen og egen familie. For båter mellom 11 og 20,9 meter er heimkommunen en viktig kilde for rekrutter, men det er også heimfylke og egen familie. Det er åpenbart at når båtene og mannskapet blir større, blir rekrutteringen mer sammensatt. Heimkommune er viktigst også for båtene over 21 meter, men her er også rekruttering fra heimfylke, hele landet (Norge) og andre land viktig. Tabellen viser også at det er signifikante forskjeller mellom fartøygruppene ved rekruttering fra heimfylke og fra resten av landet Norge. Dette kan forklares ved at større båter generelt er mer avhengig av kompetanse som ikke alltid er å oppdrive lokalt. I hovedsak er mønsteret det samme som i 2007, med ett viktig unntak: I 2007 var det hovedsakelig fartøy under 9,9¹ og over 28 m som rekrutterte fra utlandet. I 2015 er det bare 3,4% av flåten under 11 m som har rekruttert fra utlandet, mens vi ser en økning i den øvrige flåten. Dette tyder på at utenlandsk mannskap har blitt viktigere for flere av flåtegruppene enn det som var tilfelle i 2007.

Tabell 7 viser at heimkommunen og heimfylket fortsatt er viktig i rekrutteringssammenheng, også når vi differensierer mht. mannskapsstørrelse, men området det rekrutteres fra øker med økende båt- og mannskapsstørrelse.

¹ I 2007 var den minste reguleringsgruppen definert som fartøy fra 9,9 m og nedover, dette ble senere endret til 10,9 m.

Tabell 7: Hvor rekrutteres det fra - i prosent i forhold til mannskapsstørrelse? n=366

	Mannskapsstørrelse				Totalt	Sign
	u3	3-7	8-12	13+		
Egen familie	28,8	22,7	21,7	26,5	25,1	0,612
Heimkommune	49,2	55,2	45,7	52,9	51,6	0,645
Heimfylke	26,5	37,0	54,3	44,1	36,1	0,005
Norge	18,2	24,0	28,3	52,9	25,1	<0,000
Andre land	6,1	13,0	10,9	26,5	11,5	0,009
Vet ikke	2,3	1,3	0	0	1,4	0,588

Som forventet ut fra 2007-undersøkelsen rekrutterer fartøyene med større mannskap i en videre omkrets, mens de med mindre mannskap rekrutterer i større grad helt lokalt eller innen familien. De større fartøyene er mer avhengig av et profesjonelt nettverk og rekrutterer også mer folk med formalkompetanse. At større båter i betydelig grad rekrutterer utenfor heimkommune og heimfylke gjenspeiler også at de kan ha et mannskaps- og kompetansebehov som er større enn hva det enkelt lokalsamfunnet kan levere. Dette illustrerer at mobile arbeidsplasser som fiskebåter er, ikke er totalt avhengig av lokalsamfunnet for å rekruttere, og at de har sysselsettingseffekt også utenfor eget lokalsamfunn. Tabellen viser også at det er signifikante forskjeller mellom mannskapsstørrelse i forhold til rekruttering fra heimfylke, nasjonalt og andre land.

Sjøl om antallet fiskere er sterkt redusert i mange fiskerisamfunn, så viser det sterke innslaget av at interesse oppgis som viktig årsak for å bli fisker, sammen med den sterke betydningen av nettverk for rekrutteringen, at fiskerimiljøene fortsatt er viktige for rekruttering og kunnskaps- og interesseutvikling. Dette indikerer at det å opprettholde en viss størrelse og aktivitet i fiskerimiljøene har betydning for rekruttering og framtidig verdiskaping.

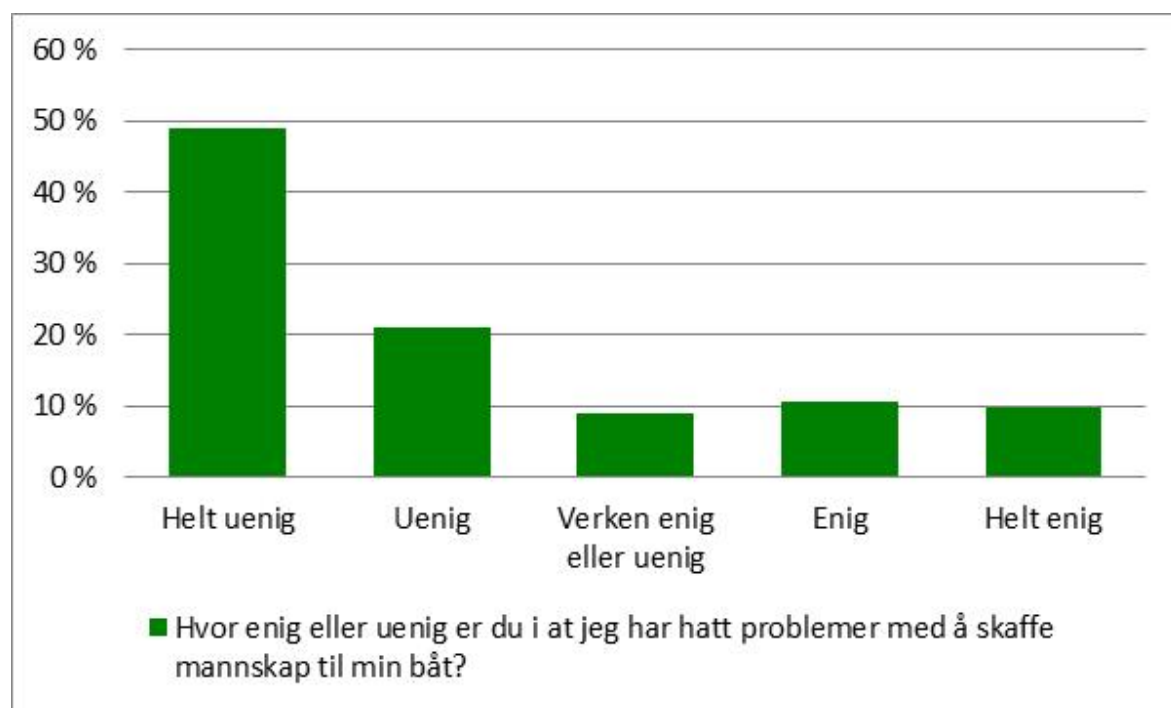
4.2 Gjennomtrekk eller mobilitet

Hva så med gjennomtrekk? Ser vi noen endringer i forhold til 2007? Fiskere har tradisjonelt arbeidet på flere fiskefartøy i løpet av karrieren. Det kan være bra for fiskerinæringa at det utveksles erfaring og kompetanse mellom fartøy. Skifte av fartøy kan ha mange årsaker, det kan henge sammen med driftsform, at en ønsker å være om bord i bestemte sesonger, at fartøy bytter eier eller hjemsted. En viss mobilitet vil vi

alltid finne i fiskerinæringa. Gjennomtrekk i form av hyppige skifter kan imidlertid være et tegn på mistrivsel, dårlig arbeidsmiljø på fartøyet eller at individet som svarer har problemer med å tilpasse seg. Som i 2007, spurte vi fiskerne om hvor mange fiskefartøy de har vært om bord på i løpet av de siste fem årene. I 2007 svarte 81 % av mannskapet at de hadde vært ombord på 1-3 fartøy i løpet av de siste fem åra. I 2015 svarte 84 % av mannskapet at de hadde jobbet på 1-3 båter i løpet av de siste fem åra. Det betyr at dette er situasjonen for de aller fleste fiskerne, og gjenspeiler antakelig en normal mobilitet blant fiskerne. Skiftene av fartøy er ikke av et sånt omfang at det kan kalles gjennomtrekk.

4.3 Rekruttering – et problem?

Sett i lys av de strukturelle endringene siden 2007, er det interessant å spørre om dette kan ha hatt betydning for mulighetene til å rekruttere mannskap. I 2007 var flåterekruttering et meget omdiskutert tema. Deler av flåten hevdet å oppleve rekrutteringssvikt. Likevel, Fiskeriundersøkelsen i 2007 fant ikke at fiskeflåten hadde et generelt rekrutteringsproblem. Rekruttering har ikke vært like debattert i 2015. I likhet med 2007, ble båtneierne spurt om de hadde opplevd problemer med rekruttering og i likhet med i 2007 svarte de fleste at de *ikke* var enige i en påstand om at de har hatt rekrutteringsproblemer.

Figur 1: Opplevelse av rekrutteringsproblemer (n=365)

Figur 1 viser at blant fiskebåteierne med mannskap sier 70% (det samme som i 2007) at de er uenige eller helt uenige i at de har opplevd rekrutteringsproblemer. Det samme spørsmålet brutt ned på fartøystørrelse gir et mer nyansert bilde.

Tabell 8: Problemer med å skaffe mannskap i forhold til fartøystørrelse (n=365)

	Under 10,99 m				Over 28 m		Totalt
	11-14,99 m	15-20,99 m	21-27,99 m	kyst (under 500 m ³)	Over 28 m		
Helt uenig	47,5%	38,1%	49,2%	37,9%	72,7%	64,8%	48,9%
Uenig	25,4%	21,2%	16,9%	34,5%	27,3%	15,9%	21,2%
Verken enig eller uenig	6,8%	13,6%	8,5%	3,5%	0,0%	8,0%	9,0%
Enig	10,2%	16,1%	10,2%	13,8%	0,0%	4,5%	10,7%
Helt enig	10,2%	10,1%	15,2%	10,3%	0,0%	6,8%	9,9%
Vet ikke	0,0%	0,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%
	100,1%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Pearson Chi-Square Value 32,779, df 25, Sig ,137

Tabell 8 viser hvor enig eller uenig båteier er i at de har hatt problemer med å skaffe mannskap til sitt fartøy. Flåtegruppa 11-14,99 meter er de som oftest opplever problemer, da 26,2 % av båteierne i gruppa sier seg enig eller helt enig i påstanden om at de har opplevd rekrutteringsproblemer. Til forskjell fra i 2007, er det altså båteiere i kystflåten (gruppen 11 - 28 meter) som sier seg oftest enig eller helt enig med påstanden om at de har opplevd rekrutteringsproblemer. I 2007 var det fartøy over 28 meter som oftest sa de opplevde rekrutteringsproblemer (Johnsen & Vik, 2008). At fartøyene over 28 meter nå i mindre grad rapporterer om rekrutteringsproblemer kan være et resultat av at konjunktoren er endret siden 2007 og man har en stagnasjon i oljebransjen som fører til at flere ønsker å jobbe i den havgående fiskeflåten.

Sammenlignet med 2007, så er det altså flere i kystfiskeflåten som i 2015 rapporterer om rekrutteringsproblemer. I 2007 var over 90 % av eierne i den større kystflåten mellom 21 og 27,9 m uenige i at de har hatt rekrutteringsproblemer. I 2015 var dette redusert til 72,4 % i samme fartøygruppe. Vi kan ikke uten videre gi ei god forklaring, men det kan ha mange årsaker. En mulig forklaring kan være at kystfiske i større grad enn tidligere oppleves som vanskelig å kombinere med det som oppfattes som et vanlig familieliv. I en analyse av frafall fra fiskeriene skriver Johnsen og Vik.

(2013:314) at «Organiseringen av fiskeriene gjør det likevel vanskeligere for fiskere å ha det vi i dag oppfatter som et vanlig hverdagsliv.»

Hva ser så båteierne etter ved rekruttering? Hva slags egenskaper etterspørres hos rekruttene? Dette er også et spørsmål av fiskeripolitiske interesse fordi det kan bidra til å kaste lys over om det er samsvar mellom de grep som etterspørres politisk og de egenskaper båteierne sier de etterspør i praksis. *Tabell 9* viser at arbeidsvillighet, og til dels interesse, rangeres høgt, mens formell utdanning i liten grad etterspørres.

Tabell 9: Etterspurte egenskaper (n=365)

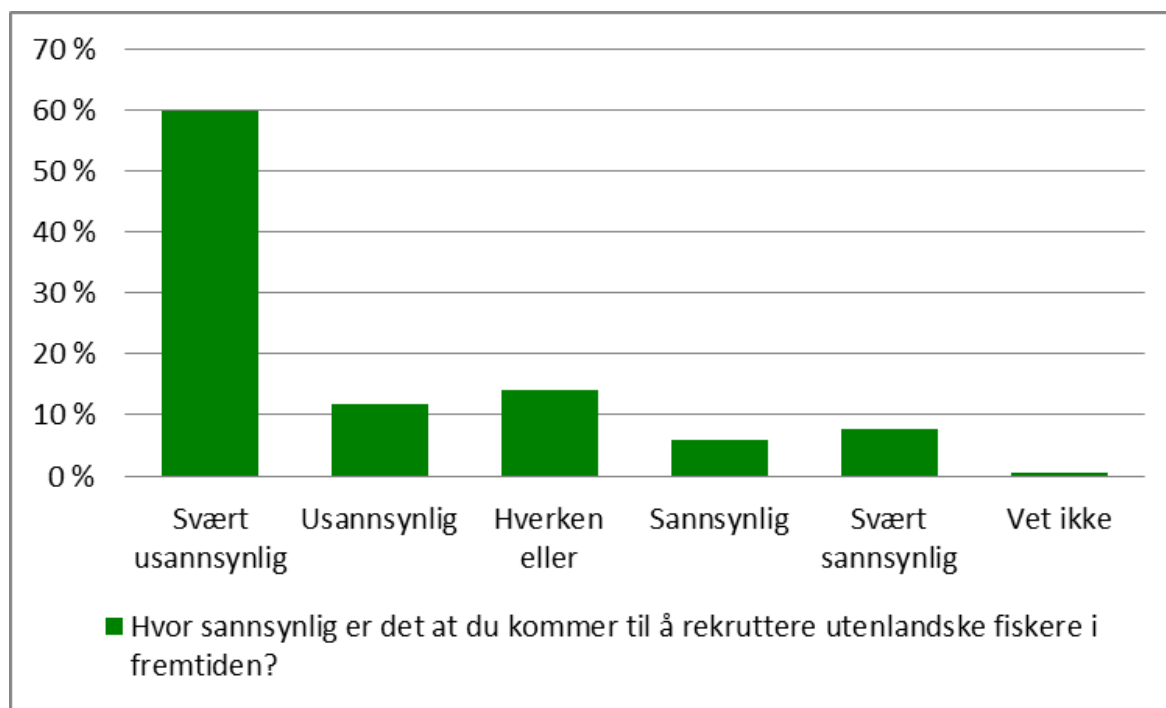
Hvilke egenskaper vektlegger og etterspør du som eier hos rekruttene?	Nevnt av
Arbeidsvillig (inkl. Arbeidskapasitet/arbeidsom/stå-på-vilje)	57 %
Interesse (inkl. engasjement)	31 %
Ordentlig (inkl. Arbeidsmoral/pålitelighet/punktlig/pliktoppfyllende/ansvar)	23 %
Lærevillig	16 %
Humør/positiv/god holdning	9 %
Samarbeidsvillig (inkl. Sosial/omgjengelig)	8 %
Selvstendighet	7 %
Faglig/dyktig/kunnskap/kompet	6 %
Erfaring/praktisk kunnskap	6 %
Edrueelig	3 %
Utdanning	3 %
Fysisk sterk/fysisk god form	3 %

4.4 Kjønn

Med hensyn til kjønn viser våre tall at om lag 26,3 % av båteierne sier de har hatt kvinner som mannskap, noe som er 8,7 prosent poeng opp fra 2007. 78,4 % av båteierne sier at de kunne tenke seg å rekruttere kvinner som mannskap, som er likt svarene i 2007. Sett i lys av at kun 2,8 % av de som er mannskap i fiskeflåten er kvinner, er dette interessant. Dersom svarene er dekkende, synes ikke holdningene til å rekruttere kvinner som mannskap å være hovedårsaken til at ikke flere kvinner er registrert som fiskere.

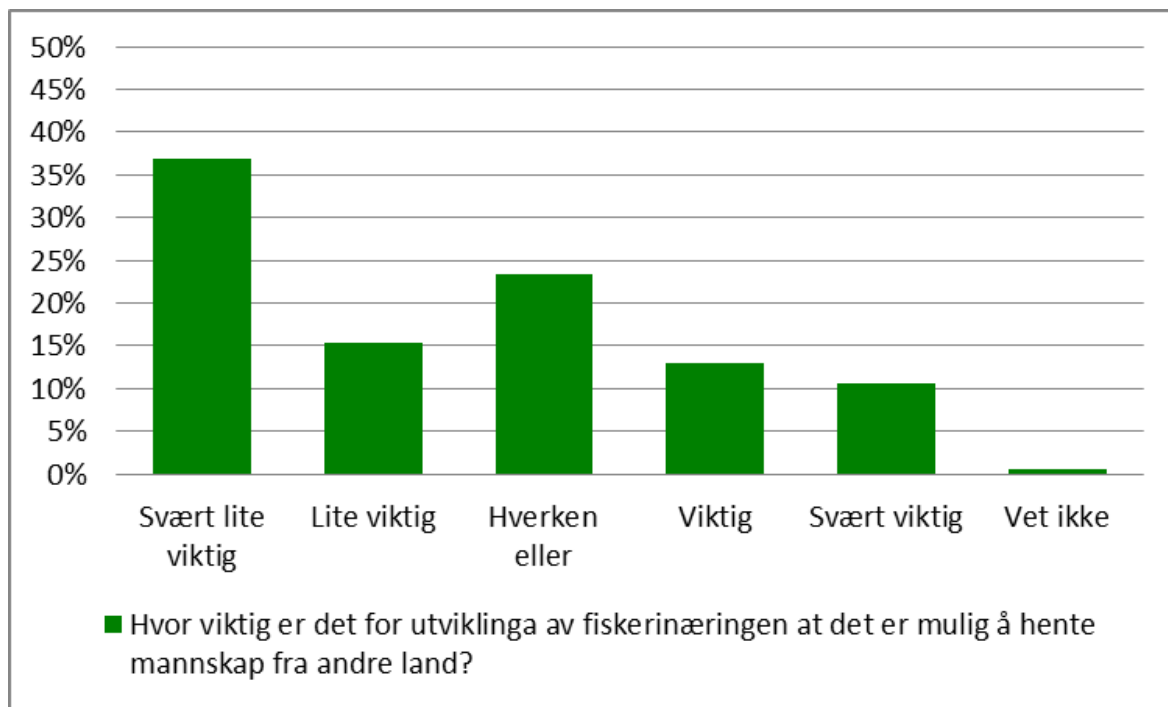
4.5 Utenlandsk arbeidskraft

Hva så med utenlandsk arbeidskraft? 23,2 % av båteierne svarer at de har hatt utenlandsk mannskap og 15,8 % sier de har i dag utenlandsk mannskap. Båteierne oppgir å ha hatt med fiskere fra en rekke land. Litauen, Polen, Latvia og Færøyene er de mest vanlige landene fiskerne kommer fra.

Figur 2: Rekruttering av utenlandske fiskere (n=797)

I likhet med i 2007, viser figur 2 at få fiskebåteiere ser det som sannsynlig at de selv vil rekruttere utenlandsk arbeidskraft i framtida. Figur 3 viser at når det stilles generelle spørsmål ved viktigheten av å kunne rekruttere utenlandsk arbeidskraft blir bildet noe mer nyansert. Omlag 23,7 % (mot 30 % i 2007) mener at dette blir viktig eller svært viktig, mens omlag 52,2 % (mot 50 % i 2007) mener dette ikke vil være viktig. Her finner vi ikke store endringer i forhold til svarene fra 2007.

Figur 3: Hvor viktig blir utenlandske fiskere i framtida? (n=797)

Funnene presentert ovenfor viser at rekruttering pr. i dag ikke oppleves som spesielt problematisk for de fleste innen fiskerinæringa. Det kan også indikere at vi fortsatt har livskraftige fiskerimiljø, der det fortsatt utvikles interesse for fiskeri, men det kan også tyde på rekrutteringa vil være sårbar for nettopp endringer som gjør at forholdene for å utvikle interesse svekkes. Hvis vi i framtida får ei fiskerinæring som er lite synlig og i tillegg er frikopla fra lokalmiljøene, kan vi risikere at interessen for fiske svekkes. I dagens situasjon med nedgangstider i oljenæringa og gode priser og godt fiske kan vi si at rekruttering ikke er en stor utfordring for fiskerinæringa. Det forhold at rekrutteringsutfordringene har økt i kystfiskeflåten siden 2007, kan likevel indikere at rekruttering kan komme til å bli en større utfordring.

Et annet forhold av interesse for rekrutteringss spørsmålet er de store kapitalkravene knyttet til å anskaffe egen båt. Det er forskjeller mellom rekruttering til mannskapssida og til rekruttering til eiersida i norsk fiskeri. Det å bli mannskap krever ingen tilgang på kapital, men med økende størrelse på fartøyene kreves også i større grad sertifikater og formell utdanning. Avhengig av forholdene i andre maritime næringer, så kan konkurransen om formelt kompetente folk variere. For å skaffe et fartøy med deltakerrettigheter i lukkede fiskerier kreves kapital. Dette er ikke noe nytt. Også tidligere tiders fiskere måtte stille hus eller gård som garanti for å reise kapital for å investere i større fiskefartøy. De var også avhengige av medspillere i familie og

lokalsamfunn som kunne skyte inn kapital eller stille som garantister og av lokal industri som bidrog på ulikt vis (Johnsen 2004). Forskjellen i forhold til i dag er likevel at det ikke bare er fartøyet det skal investeres i, men at også kvotegrunnelaget må betales for og at en må konkurrere med andre om å få kjøpt kvoter. Dette øker terskelen for å komme inn i næringa (Johnsen og Vik 2013).

4.6 Endrede sysselsettingssystem

I likhet med i 2007, ser det altså ikke ut som om fiskeflåten i 2015 har et rekrutteringsproblem. Båteierne opplever få problemer med rekruttering, og de fleste ser heller ikke at tilgangen på utenlandsk arbeidskraft som spesielt viktig, verken i dag eller i framtida. Samtidig svarer ca. 40 % av båteierne med mannskap at de har eller har hatt erfaring med å benytte utenlandsk arbeidskraft. Holdningen til å rekruttere kvinner er positiv.

I likhet med 2007, så tyder heller ikke denne undersøkelsen på noe nært forestående sammenbrudd i sysselsettingssystemene og i rekrutteringa til fiskeflåten. Våre funn viser at sysselsettingssystemene i fiskeflåten endres, men at de er både fleksible og robuste. På bakgrunn av svarene fra de som er i fiskeflåten, er det ikke noe som tyder på at strukturendringer i flåten eller endringer i omgivelsene gir grunn til å forvente et rekrutteringssammenbrudd. Dette kan også være noe av årsaken til den optimismen som våre informanter ga uttrykk for og som vi skal se nærmere på i neste del.

5. Optimisme og pessimisme i fiskerinæringa

5.1 Hva gir fiskerne uttrykk for på kort sikt?

I 2007 fant Fiskeriundersøkelsen (Johnsen & Vik, 2008) en stor positivitet og framtidstro blant fiskerne. Gitt endringene i fiskeriene siden 2007, hvordan ser fiskerne i dag på framtida?

Et viktig spørsmål for å vurdere ei næring, er i hvor stor grad man ser at man fortsatt har ei framtid der. Vi har derfor spurt både fiskebåteierne og mannskapet hva de tror de driver med om 5 år.

Tabell 10: Hva fiskere og fiskebåteiere tror de driver med om 5 år

	Driver med om fem år
Det samme som nå	75,0 %
Tar fiskerifagligutdanning	0,5 %
Kjøpt egen båt	1,3 %
Sluttet som fisker	3,5 %
Pensjonert meg	15,7 %
Arbeider innen olje/supply	0,1 %
Arbeider innen annen maritim virksomhet	1,3 %
Noe annet	0,7 %
Vet ikke	4,1 %

Vi ser av *tabell 10* at vel 75 % tror de fortsatt jobber innen fiskeri om fem år (mot 66,2 % i 2007). Videre regner 0,5 % at de vil ta fiskerifaglig utdanning og 1,3 % mener de vil ha kjøpt seg større båt. 15,7 % mener de vil ha pensjonert seg. 0,1 % mener de vil ha startet innen olje/supply, og 1,3 % ser for seg en framtid i annen maritim virksomhet.

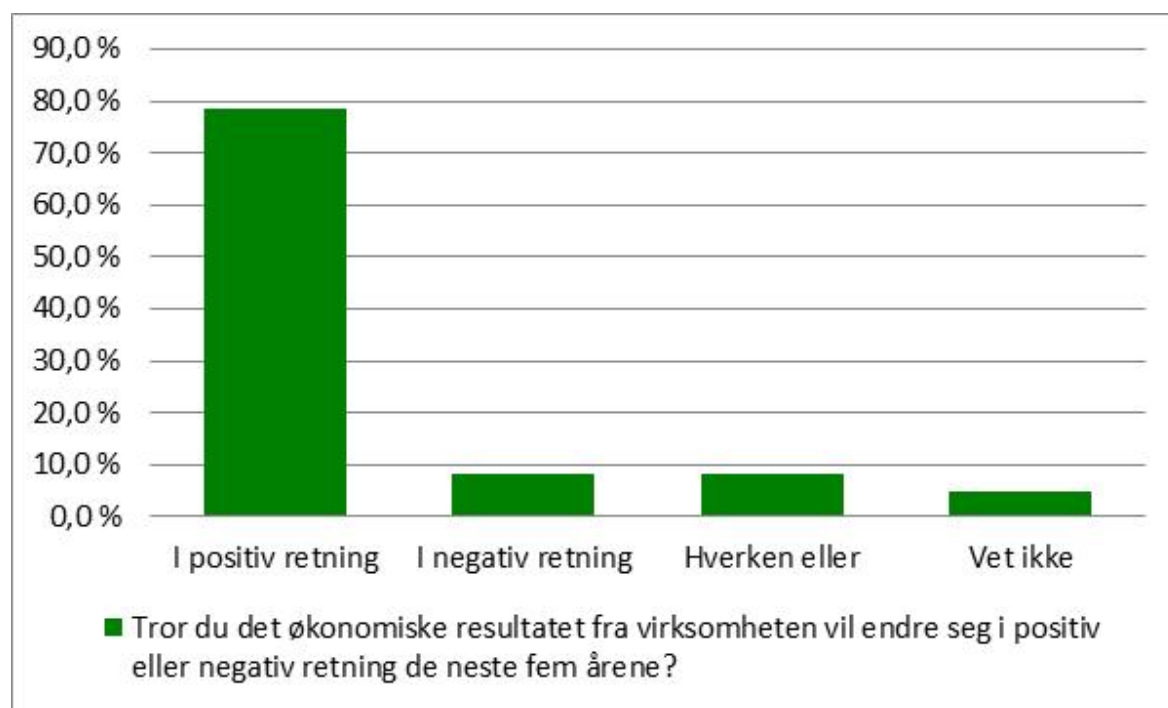
² Kategoriene i dette spørsmålet utelukker ikke hverandre. Det vil derfor være enkelte som har svart på flere svaralternativer.

Fiskerne forventer at de blir værende i næringa. Dette tyder på at få andre næringer synes å tiltrekke fiskerne eller at de forventer å bli skjøvet ut av næringa.

Mest slående er at veldig få tror de vil gå over i olje/supply, og færre enn i 2007 (2,2 %). Dette kan både ha å gjøre med at det er en nedgangskonjunktur i oljenæringa og at det er gode priser og god lønnsomhet i fiskeriene for tida. Samtidig blir hverdagen og arbeidsvilkårene som fisker – kanskje spesielt i de større fartøygruppene – stadig mer ordna og sammenlignbar med andre næringer.

Det er også verdt å merke seg at nesten 16 % sier at de vil være pensjonister om fem år (mot 25 % i 2007). Nedgangen i antall fiskeres som blir pensjonert kan skyldes at mange av de eldre fiskerne har forlatt yrket siden 2007.

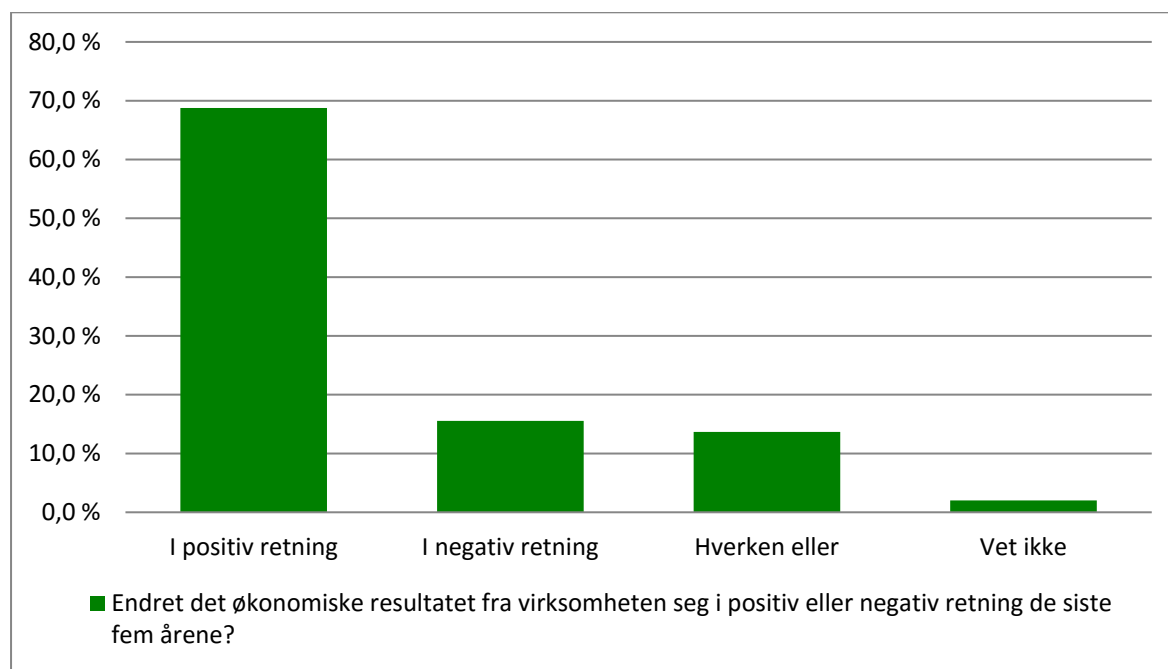
I tillegg til å vurdere om hva man selv vil gjøre om 5 år kan man bruke antagelser om den økonomiske utviklingen til å si noe om framtidstroen. Dette har vi spurt fiskebåteierne om.

Figur 4: Økonomisk tro på framtida blant båteierne

Vi ser av figur 4 at de 78,5 % av båteierne tror at det økonomiske resultatet vil endre seg i positiv retning i de neste 5 årene (mot 56,8 % i 2007). 8,4 % tror det vil endre seg i negativ retning (mot 17,2 % i 2007), mens 8,2 % tror det verken vil bli bedre eller

verre (mot 16,2 % i 2007). Det generelle bildet er en enda mer optimistisk holdning enn i 2007. Dette kan ha sammenheng med at et stort flertall av informantene opplevde en positiv utvikling av det økonomiske resultatet de siste fem årene (se figur 5).

Figur 5: Økonomisk resultat de siste fem årene (n=797)

Det overordna bildet på kort sikt er altså at man har gått fra en situasjon med stor optimisme i næringa til enda større optimisme. Sysselsettingsbildet på kort sikt er preget av stor optimisme og stabilitet.

5.2 Hva gir fiskerne uttrykk for på lengre sikt?

Mens informantene er optimistiske på kort sikt, så er bildet noe annerledes på lengre sikt. Siden 2007 har klima- og miljøspørsmål blitt viktige og derfor stilte vi i 2015 spørsmål om hvordan fiskerne forholdt seg til slike mulige langsiktige endringer. I Tabell 11 ser vi at 60 % av informantene svarer at de tror at klimaendringer og varmere hav ikke vil påvirke virksomheten noe særlig eller at det vil få positiv effekt på virksomheten. Videre svarer 38 % at en mer nordlig utbredelse av viktige fiskeslag kan være ganske/svært positivt for virksomheten på lengre sikt. Omtrent like mange (37,7%) tror ikke at mer nordlig utbredelse vil ha noen særlig effekt. Disse svarene tyder på at flertallet av fiskerne er lite bekymret for de nevnte klima- og miljøendringene,

men at det også er en betydelig andel (40%) som også mener at klimaendringene kan ha negativ effekt.

Tabell 11: Påvirkning av framtidig miljøforhold

Hvordan tror du følgende forhold vil påvirke din virksomhet de neste ti årene n=1487				
	Klimaendringer	Varmere hav	Nye arter	Mer nordlig utbredelse på viktige fiskeslag
Svært negativt	19,2 %	20,6 %	13,8 %	8,5 %
Ganske negativt	20,2 %	19,7 %	14,0 %	11,6 %
Hverken eller	38,0 %	33,4 %	36,0 %	37,7 %
Ganske positivt	11,8 %	14,8 %	17,4 %	21,7 %
Svært positivt	8,2 %	8,5 %	15,2 %	16,5 %
Vet ikke	2,6 %	3,0 %	3,6 %	4,0 %
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Tabell 12 viser informantene ikke ser like lyst på de framtidige, langsiktige rammevilkårene. Tilgang på arbeidskraft er en bekymring som de fleste informantene har, til tross for at de så langt ikke har opplevd rekrutteringsproblemer. Det er faktisk 40,1 % som mener at mangel på arbeidskraft vil påvirke virksomheten negativt i de neste ti årene og over 66,2 % av informantene mener at mer bruk av utenlandsk arbeidskraft vil ha en negative effekt på virksomheten. I forhold til andre marine/maritime sektorer så mener over flertallet av informantene at olje- og seismikkaktivitet og økning i oppdrettsvirksomhet vil ha negativ effekt framover (hhv. 57,4 % og 53,5 %). I forhold til rammebetingelser innen fiskeriene så ser halvparten av fiskerne på ytterligere strukturering av fiskeflåten som en negativ påvirkning i framtida, mens 46 % mener at endringer i deltaker- og råfisklov vi ha negativ effekt på virksomheten de neste 10 årene.

Tabell 12: Påvirkning av framtidige rammebetingelser

Hvordan tror du følgende forhold vil påvirke din virksomhet de neste ti årene n=1487						
	Mangel på arbeidskraft	Ytterligere strukturering av fiskeflåten	Olje og seismikkaktivitet	Økning i oppdrettsvirksomhet	Mer bruk av utenlandsk arbeidskraft	Endringer i deltakerlov og råfisklov
Svært negativt	22,4 %	35,4 %	37,9 %	32,8 %	47,0 %	32,4 %
Ganske negativt	17,8 %	14,7 %	19,5 %	20,7 %	19,2 %	13,6 %
Hverken eller	36,4 %	23,0 %	22,9 %	29,5 %	19,0 %	28,9 %
Ganske positivt	11,3 %	13,0 %	10,2 %	8,7 %	7,9 %	11,7 %
Svært positivt	9,8 %	12,0 %	8,2 %	7,5 %	6,1 %	9,1 %
Vet ikke	2,4 %	1,7 %	1,3 %	0,8 %	0,9 %	4,3 %
	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Når det gjelder strukturpolitikk og lovverk så mener hver fjerde fisker (25,1 %) at ytterligere strukturering vil være positiv for deres virksomhet i neste ti årene og hver femte fisker (20,8 %) svarer at endringer i deltaker- og råfisklov vil ha positiv virkning på virksomheten i framtida.

5.3 Vil man anbefale fiskeri for andre?

Det kanskje mest fundamentale mål på framtidstro i ei næring er hvorvidt de som er aktive i næringa vil anbefale en jobb i denne næringa for andre eller for sine barn. Den langsiktige pessimismen som vi fant innslag av i forrige spørsmål, ser likevel ikke ut til å skremme folk fra å anbefale næringa. Vi har spurt de aktive fiskerne, både båteiere og mannskap om de i hovedsak er positiv eller negativ til å anbefale fiskeri for andre.

Tabell 13: Anbefaling av yrke til andre

Er du i hovedsak positiv eller negativ til å anbefale fiskeri for andre? n=1487			
	Alle	Mannskap	Båteier
I hovedsak positiv	84,3 %	87,8 %	81,3 %
I hovedsak negativ	7,3 %	5,1 %	9,3 %
Hverken eller	7,4 %	6,2 %	8,4 %
Vet ikke	0,9 %	0,9 %	1,0 %
	n=1487	n=690	n=797

Vi ser av *tabell 13* at i hele utvalget er så mye som 84,3 % i hovedsak positiv til å anbefale fiskeri for andre (mot 78 % i 2007). Mannskapet er de som er mest positive 87,8 % (mot 80 % i 2007), mens blant båteierne er det 81,3 % (mot 76,2 % i 2007) som er positive til å anbefale næringa for andre.

Samlet sett kan vi si at fiskerne fortsatt er optimistiske på vegne av næringa, og enda mer optimistisk enn i 2007. Dette indikerer at fiskerne må være ganske fornøyde med utviklinga og at de oppfatter utviklinga siden 2007 som positiv.

6. Hva slags fiskere har vi? Holdninger og orienteringer

I denne delen vil vi beskrive underliggende dimensjoner eller orienteringene hos fiskerne i materialet. *Tabell 14* viser resultatet av en prinsippal komponentanalyse og viser sammenhengen (korrelasjonen) mellom variabler som er matet inn i analysen (1. kolonne) og ett sett av underliggende dimensjoner eller komponenter i materialet. Disse har fått navn etter hvilke av de opprinnelige variablene de samvarierer sterkest med. Svake sammenhenger (korrelasjon under 0,1) er ekskludert.

Tabell 14: Prinsipal komponentanalyse av orienteringer blant fiskerne

Variabler	Komponenter	Lokal-samfunn	Teknologi-optimist	Inntekt	Fam/Trad.	Problem-fokus
Alder		0,130	0,132	-0,364		0,609
Mannskap i fiskeflåten		-0,134		0,746		-0,166
Kystfiske: beste for ress.forvaltningen		0,623		-0,365	0,152	0,206
Fangsten bør leveres/foredles lokalt		0,643		-0,284	0,122	0,144
Strukturering: svekker kystsamfunnene		0,630		0,191		
Store båter: bedre for ressursene		-0,572	0,139	0,429		0,143
Vi bør tillate fritt omsettelige kvoter i Norge		-0,570		-0,106	0,135	
Ny teknologi: letter arbeidet			0,772			
Ny teknologi: bedrer sikkerheten			0,728			
Ny teknologi: bedre kvalitet		-0,142	0,705	0,148		
Vanskelig med ny teknologi				-0,180		0,664
Sertifikat kravene er for strenge			-0,118	-0,374	0,200	0,254
Grunn til å bli fisker: inntekt			0,253	0,523	0,319	
Grunn til å bli fisker: plikt/tradisjon				0,103	0,738	0,187
Grunn til å bli fisker: familie					0,720	
Grunn til å bli fisker: interesse			0,156	-0,375	0,532	
Grunn til å bli fisker: ikke andre alternativer				0,130	0,188	0,725
Positiv til å anbefale yrket			0,300		0,330	-0,289

Extraction Method: Principal Component Analysis. □Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 6 iterations.

I analysen kommer vi fram til 5 grupper av orienteringer blant fiskerne i forhold til deres syn på lokalsamfunn, teknologi, inntekt, familie, og problemer. I det følgende presenterer vi hva som ligger i de ulike orienteringene.

Lokalsamfunnsorienteringen: En gruppe av fiskerne har en sterk kyst- og lokalsamfunnsorientering. Disse fiskerne er enig i at kystfiske er det beste for ressursene, at fangsten bør leveres og foredles lokalt, at strukturering etter dagens modell svekker kystsamfunnene, og er uenig i at store båter tar bedre vare på ressursen. Dette er holdninger vi finner først og fremst hos båteier, men også hos en del mannskap.

Teknologioptimisme: Fiskerne er teknologioptimistiske. Dette kjennetegnes av at de mener at ny teknologi letter arbeidet, bedrer sikkerheten og er bra for kvaliteten. De er også positive til å anbefale yrket til andre. Alle de nevnte teknologioptimistiske påstandene får høyest score hos mellom 80 og 90 % av fiskerne. Korrelasjonen mellom de teknologioptimistiske påstandene og komponenten er mellom 0,70 og 0,77. Teknologioptimismen er ikke forbeholdt de største båtene. Blant fiskere på båter under 15 meter sier mellom 76 og 89 % av respondentene seg enig eller svært enig i at ny teknologi letter arbeidet, bedrer sikkerheten og bedrer kvaliteten.

Inntektsorientering: En god inntekt er viktig for alle som driver med fiske, men for enkelte er det en større motivasjon for å delta i fiske. Fiskerne i denne gruppa kjennetegnes av at de oppga gode inntektsmuligheter som grunn for å bli fisker. Dette er i stor grad mannskap og de yngste fiskerne i materialet. Disse mener også at store båter er best for forvaltningen av ressursene.

Familietradisjon: En annen gruppe av fiskerne har en type holdninger og verdier knyttet opp mot familietradisjon i fiskeri. Dette er fiskere som ble fiskere av plikt/tradisjon, at det var mange fiskere i familien og interesse. De er også positive til å anbefale yrket til andre. Det er ikke et motsetningsforhold mellom interesse og positivitet og plikt. Dette kan heller forklares med at det fremdeles eksisterer et sterkt innslag av personlige (affektive) relasjoner i norske fiskeri (Jentoft & Wadel, 1984a; Johnson, Bavinck, & Veitayaki, 2005; Newell & Omner, 1999), og ikke bare formaliserte, markedsmessige relasjoner som vanligvis preger relasjoner mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Som i 2007, så er fiskeri ikke fullstendig transformert fra en lokalsamfunns-, familie- og tradisjonsbasert organisering, til en mer formell, rasjonell og markedsbasert organisering.

Problemorientering: Den siste orienteringen kjennetegnes at de er de eldste fiskerne og at de ble fiskere for at de ikke hadde andre alternativ. Denne gruppen synes også at ny teknologi er vanskelig og at sertifikatkravene er for strenge. Vi kan kalle gruppen teknologipessimister. Selv om de ikke nødvendigvis er i opposisjon til teknologioptimistene, så ser de flere utfordringer ved teknologien enn de andre gruppene. Dette er også den gruppen som er mest negative til å anbefale fiskeryrket til andre.

6.1 Fiskere – fortsatt ei mangfoldig gruppe

Som i 2007, viser vår analyse at fiskerne utgjør ei mangfoldig gruppe. Dette er viktig når en debatterer rekruttering og fiskeripolitikk. Analysen vår viser lokalsamfunns- og familieorientering, teknologioptimisme og inntekts- og problemorientering i ulikt blandingsforhold blant fiskere. Vi finner også ulik orientering i forhold til hvilke flåtegrupper det bør satses på. Det er med andre ord ikke slik at for eksempel lokalsamfunnsorientering og teknologioptimisme er generelle trekk hos fiskerne, men trekk vi finner hos enkelte fiskere.

Inntekt er viktig for fiskerne, men det betyr fortsatt ikke alt. Interesse og sosialisering gjennom familier og lokalsamfunn er fortsatt viktig for rekrutteringa, og lokalsamfunnsorienteringa er fortsatt sterk. Fiskerinæringa er på den måten ikke helt som andre næringer. Dette mangfoldet i orientering viser at det er viktig å ikke skjære alle fiskere over en kam og at rekrutterings- og fiskeripolitikk bør ta hensyn til dette mangfoldet.

7. Lokalsamfunn eller marked?

I forrige kapittel har vi beskrevet ulike «typer» fiskere i 2015. Med utgangspunkt i denne analysen, samt de offentlige- og vitenskapelige debattene, er det to holdninger som pekes ut som interessante å se nærmere på: Nemlig hvordan de ser på lokalsamfunn og marked. Spørsmålet er da: hvordan har disse holdningene blant fiskerne endret seg mellom 2007 og 2015?

For å måle holdninger på mer enn en variabel, lagde vi to indikatorer, en for lokalsamfunnsholdning og en for markedsholdning. Tre variabler inngikk i lokalsamfunnsindikatoren: *Kystfiske er best for forvaltningen av fiskeressursene, fangsten bør leveres og foredles lokalt, og strukturering etter dagens modell svekker kystsamfunnene*. Disse spørsmålene var de samme for 2007 og 2015. To variabler inngikk i markedsindikator for marked (*Marked2*): *Vi bør tillate fritt omsettelige kvoter i Norge og store båter tar bedre vare på ressursene*. Disse var felles for 2007 og 2015. På grunn av endringer i fiskeripolitikken og holdninger relatert til politikken fikk informantene også et spørsmål relater til fordelingspolitikk: *Fylkesbindingene for salg av båt og kvoter bør oppheves*. Dette spørsmålet inngikk i tillegg til spørsmålene i *Marked2* i en indikator kalt *Marked3* (se *Tabell 15*).

Tabell 15: Konstruksjon av indikatorer i forhold til lokalsamfunn og marked

Spørsmål			
Kystfiske er best for forvaltningen av fiskeressursene	Lokal- samfunn		
Fangsten bør leveres og foredles lokalt			
Strukturering etter dagens modell svekker kystsamfunnene			
Vi bør tillate fritt omsettelige kvoter i Norge	Marked2	Marked3	
Store båter tar bedre vare på ressursene			
Fylkesbindingene for salg av båt med kvoter bør oppheves			

For å sammenligne holdninger mellom grupper og år bruker vi Relativ Risiko (RR), som her angir hvor mye større sannsynlighet det er for en holdning i en gruppe i forhold til en annen (Weddell, Winters, & Teschke, 2012). En RR på 1 sier at det ikke er noe forskjell i holdninger mellom gruppene. En RR større en 1 betyr at den gitte gruppen har større sannsynlighet for å ha en gitt holdning. Og en RR under 1 sier at gruppen i fokus har lavere sannsynlighet for en gitt holdning.

Tabell 16: Sannsynlighet for lokalsamfunns- eller markedsholdninger i kyst- og havfiske i 2007 og 2015

	Lokalsamfunn		Marked2		Marked3
	2007	2015	2007	2015	2015
Kyst	2,665*	2,427*	0,374*	0,667*	0,903
Hav	0,461*	0,478*	2,525*	1,616*	1,278*

* Assymptotic significant (95 % CI)

Tabell 16 viser forskjell i holdninger mellom år og mellom grupperinger. I 2007 hadde kystfiskere 2,6 ganger (eller 166 %³) mer sannsynlighet for å være lokalsamfunnsorientert, enn andre fiskere. I 2015 var dette redusert til 2,4 (eller 142 %). Når det gjelder markedsorientering (Marked2) ser vi at havfiskere i 2007 var 2,5 ganger (eller 152 %) mer sannsynlig for å være markedsorientert enn andre fiskere. Dette tallet var redusert til 1,6 (eller 61 %) i 2015. Om man legger til spørsmålet om kjøp og salg av fartøy med kvoter over fylkesgrenser (Marked3) ser vi at sannsynligheten for markedsorientering blant kystfiskere øker ytterligere, mens sannsynligheten for markedsorientering blant havfiskere synker.

Ut i fra tabellen ovenfor ser vi at kystfiskernes lokalsamfunnsorientering reduseres, mens markedsorienteringen økes i perioden 2007 til 2015. Det motsatte er tilfelle for havfiskere. Tolkningen av dette er klar: Generelt kan det se ut til at holdninger til marked og lokalsamfunn blant fiskere i hav og kyst nærmer seg hverandre.

³ Utregnes som $|1-RR|*100$

8. Partipolitikk

Fiskeri- og fiskerirekruttering handler om politikk. Vi antar derfor at det kan ha en viss interesse å se hvordan fiskere fordeler seg politisk. Både i 2007 og i 2015 spurte vi derfor fiskerne om hva de ville stemt ved stortingsvalg. På begge tidspunkt var det nært forestående kommune- og fylkestingsvalg, som nok i noen grad kan påvirke svarene.

Tabell 17: Partipolitisk oppslutning

	Mannskap			Båteier			Alle		
	2007	2015	Endring	2007	2015	Endring	2007	2015	Endring
Ap	10,6 %	18,0 %	7,4 %	14,6 %	22,0 %	7,4 %	12,6 %	20,1 %	7,5 %
Frp	27,6 %	13,3 %	-14,3 %	15,8 %	11,2 %	-4,6 %	21,7 %	12,2 %	-9,5 %
Høyre	16,8 %	18,6 %	1,8 %	10,0 %	15,9 %	5,9 %	13,4 %	17,1 %	3,7 %
KrF	1,6 %	2,2 %	0,6 %	2,4 %	2,3 %	-0,1 %	2,0 %	2,2 %	0,2 %
Sp	2,4 %	5,5 %	3,1 %	11,8 %	10,4 %	-1,4 %	7,1 %	8,1 %	1,0 %
SV	1,0 %	1,0 %	0,0 %	1,0 %	1,5 %	0,5 %	1,0 %	1,3 %	0,3 %
Venstre	0,4 %	1,4 %	1,0 %	1,6 %	2,0 %	0,4 %	1,0 %	1,7 %	0,7 %
MDG	0,0 %	0,7 %	0,7 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	0,5 %	0,3 %
Rødt	0,0 %	0,1 %	0,1 %	0,4 %	0,4 %	0,0 %	0,2 %	0,3 %	0,1 %
Kystpartiet	4,6 %	1,7 %	-2,9 %	4,8 %	1,4 %	-3,4 %	4,7 %	1,5 %	-3,2 %
Andre	0,2 %	0,6 %	0,4 %	0,0 %	0,5 %	0,5 %	0,1 %	0,5 %	0,4 %
Vet ikke	24,8 %	28,7 %	3,9 %	27,8 %	24,1 %	-3,7 %	26,3 %	26,2 %	-0,1 %
Vil ikke stemme	3,8 %	5,1 %	1,3 %	4,4 %	5,9 %	1,5 %	4,1 %	5,5 %	1,4 %
Vil ikke svare	6,2 %	3,0 %	-3,2 %	5,0 %	2,1 %	-2,9 %	5,6 %	2,6 %	-3,0 %
Totalt	100 %	100 %		100 %	100 %		100 %	100 %	

Både i 2007 og i 2015 er det en betydelig andel av fiskerne som svarer at de ikke vet hva de vil stemme (Tabell 17). Blant de som ville stemt, er oppslutningen i hovedsak rundt fire partier: Arbeiderpartiet (AP), Fremskrittspartiet (FRP), Høyre (H) eller Senterpartiet (SP). De øvrige partiene synes å ha lav oppslutning blant fiskere. Kystpartiet (KP), som profilerer seg på kystpolitikk har i 2015 lav oppslutning blant fiskere. Både i 2007 og i 2015 er det totalt sett borgerlig flertall blant både mannskap og fiskebåteiere, men forskjellen mellom blokkene er mindre i 2015. Både AP og H økte i oppslutning i perioden, både blant mannskap og båteiere. AP hadde størst framgang, mens FRP hadde størst tilbakegang. Blant mannskapet var FRPs tilbakegang særlig stor, med 14,3 prosentpoeng, noe som gir over 50% tilbakegang. H økte sin oppslutning blant begge grupper fra 2007 til 2015. Senterpartiet økte sin oppslutning blant mannskapet, men gikk litt tilbake blant båteierne. Av de som hadde bestemt seg så indikerer våre funn at fiskerne, og særlig mannskapet, beveget seg mot venstre i det politiske landskapet i forhold til i 2007. I forhold til det faktiske valgresultatet så viste også Fiskeribladets oversikt over det samlede valgresultatet i de 50 største sjømatkommunene (Torsvik, 2015) at velgerne i disse kommunene totalt sett beveget seg mot venstre ved kommune- og fylkestingsvalget i 2015.

9. Konklusjoner – sysselsettingssystem i endring, konsekvenser for verdiskaping

Som vi påpekte i rapporten fra 2008 (Johnsen & Vik, 2008) og i de øvrige publiserte arbeidene fra 2007-undersøkelsen, så har sysselsettingssystemet i fiskeflåten endret seg. På bakgrunn av endringene, som de fleste kystsamfunn har gjennomgått med hensyn til sysselsetting og arbeidsliv, kan det derfor ikke generelt lenger settes likhetstegn mellom det enkelte fiskerisamfunnet og sysselsettingssystemet til fiskeflåten. Til tross for det, viser våre funn at det også i 2015 er et sterkt innslag av det vi kan kalle nettverksrekruttering til fiske gjennom familie, lokalsamfunn og yrkesnettverk. Sjøl om inntekt er viktig, er også interesse og kjennskap til næringa viktig for at folk har blitt fiskere. I tillegg til de strengt økonomiske faktorene har fortsatt sosiokulturelle faktorer stor betydning i fiskeriene. I rekrutterings- og fiskeripolitikken er det derfor grunn til å vie både fiskerimiljøene og lokalsamfunnene oppmerksomhet.

Som i 2007 er det få båteiere som rapporterer om rekrutteringsproblemer i dag. Dette underbygges også av at det er få som ser behov for å rekruttere mye utenlandsk arbeidskraft. Sammen med det forholdet at størsteparten av de aktive fiskerne tror at de er aktive om fem år og at det fortsatt vil skje noe reduksjon i antallet enheter i næringa slik strukturpolitikken foreskriver, tilsier dette at det ikke vil være rekrutteringsproblemer i fiskeflåten i nær framtid. Til forskjell fra i 2007, er det båteiere i kystflåten (gruppa 11-28 meter) som sier seg oftest enig eller helt enig med påstanden om at de har opplevd rekrutteringsproblem. I 2007 var det eiere av fartøy over 28 meter som oftest sa de opplevde rekrutteringsproblemer.

Videre ser vi at andelen fiskere som tror de arbeider innen offshore/supply i de nærmeste fem årene er få, samtidig som få redere opplever sterk konkurranse fra offshoreindustrien. Med andre ord representerer ikke offshore/supply noen generell trussel mot rekrutteringa av fiskere per i dag. Dette kan nok henge sammen med omstillingene i olje- og gassindustrien. Endrede forhold i dette arbeidsmarkedet kan ha betydning for framtidig rekruttering til fiskeriene.

Denne undersøkelsen har også vist at norske fiskere synes å være optimistiske med hensyn til utviklinga i fiskerinæringa de nærmeste fem årene og at et stort flertall er positive til å anbefale næringa for andre. Få rekrutterings- eller bemanningsproblem sammen med denne generelle optimismen, gir positive utsikter for fiskerinæringa. Vi skal likevel ikke glemme at 16 prosent av fiskerne antar at de er ute av næringa om fem år pga. alder. Spørsmålet er om omstilling av næringa, samt tilstrekkelig og kvalifisert nyrekruttering vil kunne kompensere for avgangen.

I forhold til frafall fra yrket, så er bortfall av interesse og forhold knyttet til arbeidstid, fritid og arbeidsmiljø viktige (Johnsen og Vik 2013). Det å sikre interessen kan være knyttet til fiskerimiljøets styrke, følelsen av yrkesfellesskap osv. Dette kan vanskelig ivaretas av næringa aleine, her spiller politiske rammebetingelser en rolle. Det samme er tilfelle i forhold til arbeidstid og arbeidsmiljø, der noe er opp til den enkelte reder og til avtalepartene, men der også rammebetingelsene for forsvarlig drift er viktige.

Undersøkelsen viser at det er variasjon og mangfold i fiskerinæringa. Det innebærer at det finnes flere muligheter og utfordringer. Fiskere er også positive til ny teknologi. Dette er ikke uventet, yrket tatt i betraktning, Likevel, teknologien gjør ikke praktisk kunnskap overflødig, praktisk innsikt er en del av kunnskapen som kreves for å lykkes som fisker. Vi ser også at fiskere på noen områder blir mer like i holdninger og oppfatninger (jfr kap. 7). Fiskerstanden er en læringsdyktig gruppe som evner å tilegne seg de ferdigheter som til enhver tid kreves i fiske, dette inkluderer også teoretisk kunnskap. En viktig betingelse for framtidig verdiskaping vil være næringas evne til fortsatt å tiltrekke seg kompetente og læringsvillige personer. En rekrutterings- og sysselsettingspolitikk for fiskerinæringa må derfor ta hensyn til mangfoldet og at utfordringene i framtida kan være forskjellige fra i dag.

Fiskeripolitikken legger opp til at det over ei tid skjer en reduksjon i antallet fartøy, dette har betydning også for næringas regionale omfang. Denne nedbygginga er forankra i Stortinget gjennom tilslutning til strukturpolitikken. Strukturpolitikken har vært begrunnet i ressurstilgang og økonomi, men det er også viktig at sosiale konsekvenser og endringer tas med i betraktning når fiskeripolitikken står framfor ei omlegging. Sjøl om en viss nedbygging fortsatt blir ansett som nødvendig, må det tas hensyn til at hvis fiskerimiljøene totalt sett blir for svake, kan det ha betydning for interessen for å bli fisker og for nettverksrekrutteringa. Det vil kunne ha konsekvenser for de grunnleggende hensyn som politikken skal ivareta. Samtidig er verden i endring.

Våre funn viser at fiskefartøy også rekrutterer utenfor sitt eget lokalsamfunn. Dette er for så vidt ikke noe nytt, men indikerer at et fiskerimiljø i dag kan bestå av både fiskere og andre aktører fra flere lokalsamfunn både innenfor og utenfor et bestemt geografisk område. Hva som kan kalles et fiskerimiljø, er altså i endring. Det bør en også ta innover seg når framtidias politikk skal utformes. Det sterke innslaget av nettverksrekruttering indikerer også at tiltakene i framtida ikke bare bør være rettet mot individene, men at de også bør orientere seg mot å sikre at fiskerimiljøene fortsetter å eksistere som interessedskapende og lærende miljøer.

Referanser

- Bourdieu, Pierre. (1997). *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handlen*. København: Hans Reitzels Forlag
- Fiskeridirektoratet. (2016). Den aktive fiskeflåten. Lastet ned fra <http://www.fiskeridir.no/Yrkesfiske/Statistikk-yrkesfiske/Fiskere-fartoy-og-tillatelser/Den-aktive-fiskeflaaten>
- Gerrard, Siri. (1983). Kvinner i fiskeridistrikter; Fiskerinæringas «bakkemannskap»? I Bjørn Hersoug (Red.), *Kan fiskerinæringa styres?* (s. 217-241). Oslo: Novus.
- Jentoft, Svein. (2001). Røtter og vinger. Kystkulturen i globalsamfunnet. Stamsund: Orkana.
- Jentoft, Svein, & Wadel, Cato. (1984a). *I samme båt - Sysselsettingssystem i fiskerinæringa*. Drammen: Universitetsforlaget.
- Jentoft, Svein, & Wadel, Cato. (1984b). Sysselsettingssystem som analytisk begrep ISvein Jentoft & Cato Wadel (Red.), *I samme båt. Sysselsettingssystemer i fiskerinæringa*. (s. 180-187). Stavanger, Oslo, Bergen og Tromsø: Universitetsforlaget.
- Johnsen, Jahn Petter. (2004). Fiskeren som forsvant?: avfolking, overbefolkning og endringsprosesser i norsk fiskerinæring i et aktør-nettverk-perspektiv. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Johnsen, Jahn Petter, & Vik, Jostein. (2008). Mellom marked og nettverk: Om fiskerirekruttering og sysselsettingssystemer i fiske. Trondheim: Bygdeforskning.
- Johnsen, Jahn Petter, & Vik, Jostein. (2013). Pushed or pulled? Understanding fishery exit in a welfare society context. *Maritime Studies*, 12(1), 4.
- Johnsen, Jahn Petter, Vik, Jostein, & Sønvisen, Signe A. (2013). Farvel til fiskeren? Om frafall og rekruttering til fiske. I Svein Jentoft, Jens-Ivar Nergård & Kjell Arne Røvik (Red.), *Hvor går Nord-Norge. Politiske Tidslinjer* (s. 303-316). Stamsund: Orkana Akademisk.
- Johnson, Derek, Bavinck, Maarten, & Veitayaki, Joeli (2005). Fish Capture. I Jan Ed: Kooiman, Maarten Bavinck, Svein Jentoft & Roger Pulling (Red.), *Fish for Life. Interactive Governance for Fisheries* (s. Pp 71-91). Amsterdam: Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Larsen, Sidsel Saugestad. (1980). Omsorgsbonden - et tidsnyttingsperspektiv på yrkeskombinasjon, arbeidsdeling og sosial endring. *Tidsskrift for samfunnsforskning*(21), 283-295.
- Latour, Bruno. (1996). *Vi har aldri vært moderne*. Oslo: Spartacus.
- Latour, Bruno. (2005). *Reassembling the social : and introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press.

- Layder, Derek. (1994). *Understanding Social Theory*. London, Thousand Oaks, and New Delhi: Sage Publications.
- Lund, Eli-Kristine. (2016). Hvorfor trives kystfiskere så godt når yrket er fysisk krevende og risikoutsatt? En studie av arbeidseksponeringer i kystfiskeflåten og potensielle jobbressurser. . (Masteroppgave i fiskeri- og havbruksvitenskap – Ressursforvaltning FSK-3960 (60 stp.)), Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Martinussen, Willy. (1984). *Sosiologisk analyse*. Oslo – Bergen – Stavanger – Tromsø Universitetsforlaget
- Newell, Diane, & Omner, Rosemary E. (1999). *Fishing Places, Fishing People*. Toronto: University of Toronto Press.
- Sønvisen, Signe A., Johnsen, Jahn Peter, & Vik, Jostein. (2011). The Coastal Employment System - what it was and what it is. *Maritime Studies (MAST)*, 10(1), 31-56.
- Sønvisen, Signe Annie. (2013a). *Coastal communities and employment systems: networks and communities in change*. (PhD), UiT The Arctic University of Norway, Tromsø.
- Sønvisen, Signe Annie. (2013b). Recruitment to the Norwegian fishing fleet: storylines, paradoxes, and pragmatism in Norwegian fisheries and Recruitment policy. *Maritime Studies*, 12(1), 1-26. doi: 10.1186/2212-9790-12-8
- Sønvisen, Signe Annie. (2014). Contemporary fisher images: Ideologies, policies and diversity. *Journal of Rural Studies*, 34, 193-203. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.01.011>
- Thorvaldsen, T., Sønvisen, S.A., Holmen, I.M., & Øren, A. (2016). Fiskerhelseundersøkelsen - Sammenhenger mellom arbeid, arbeidsmiljø og helse hos norske yrkesfiskere. Trondheim: SINTEF Fiskeri og havbruk.
- Torsvik, Nils. (2015). Blått tap i fiskerikommunene, *FiskeribladetFiskaren*.
- Vik, Jostein, Johnsen, Jahn Peter, & Sønvisen, Signe A. (2011). Kysten i endring: Om fiskeripolitikken som distrikts og lokalsamfunnspolitikk. I Marit S. Haugen & Egil Petter Stræte (Red.), *Rurale brytninger* (s. 407-425). Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Weddell, Angie, Winters, Meghan , & Teschke, Kay (2012). Evidence from Safety Research to Update Cycling Training Materials in Canada Vancouver: The University of British Columbia & Simon Fraser University.

Vedlegg 1– Spørreskjema Recruit

1. Er du norsk eller utenlandsk statsborger?
2. Er du bosatt i Norge?
3. Når flyttet du til Norge?
4. Hvor er du bosatt?
5. Hva er fartøyets størrelse i meter?
6. Hva er mannskapets størrelse i tillegg til eier?
7. Er du: mannskap, enefisker (Gr. 1 eller Gr. 2), Båteier med mannskap, vil ikke oppgi.
8. Hva er din jobb ombord på båten? (Fisker, skipper, styrmann, maskinist, stuert, bas/nettmann, lærling, kombinerer flere roller, annet, ikke ombord, vet ikke).
9. Hvor er båten du jobber på registrert?
10. Når startet du som fisker?
11. Hvor mange båter har du vært på i løpet av de siste fem årene?
12. Har du prøvd andre yrker enn fiske?
13. Var noen av dine tidligere jobber fiskerirelatert?
14. Deltar du i Kystfiske eller Havfiske?
 - a. Hvilken type kystfiske utfører du?
 - b. Hvilken type havfiske utfører du?
15. Hvor stor betydning har følgende forhold for at du er fisker...
 - a. Interesse for fiskeri
 - b. Ønske om å være selvstendig
 - c. Føler at det er en plikt å drive tradisjonen/båten videre
 - d. Mange fiskere i familien

- e. Fiskeri gir gode inntektsmuligheter
 - f. Hadde ikke andre jobbmuligheter da jeg starta
 - g. Kameratskap
 - h. Frihet
16. Nærhet til natur
17. Hva tror du du driver med om 5 år?
18. Er du i hovedsak positiv eller negativ til å anbefale fiskeri for andre?
19. Jeg skal i det følgende lese opp noen påstander om helse, sikkerhet, teknologi og fiskeripolitikk. Du kan svare på en skala fra 1 til 5, hvor 1 er helt uenig og 5 er helt enig.
- a. Fiskeryrket er helsemessig krevende
 - b. Jeg opplever selv økende helseproblemer
 - c. Ny teknologi bedrer sikkerheten
 - d. Sertifikat kravene er for strengt
 - e. Teknologisk utvikling er en trussel mot fiskeressursene
 - f. Teknologisk utvikling gjør behovet for nyrekruttering mindre
 - g. Ny teknologi gjør at vi kan levere bedre kvalitet
 - h. Ny teknologi letter arbeidet ombord
 - i. Det er vanskelig å sette seg inn i ny teknologi
 - j. Det må finnes ordninger som gjør det mulig for unge å etablere seg som fiskere
 - k. Vi må ha en variert fiskeflåte
 - l. Kystfiske er det beste for forvaltningen av fiskeressursene
 - m. Vi bør tillate fritt omsettelige kvoter i Norge
 - n. Fylkesbindingene for slag av båt med kvoter bør oppheves
 - o. Fangsten bør leveres og foredles lokalt

- p. Store båter tar bedre vare på ressursene
 - q. Strukturering etter dagens modell svekker kystsamfunnene
 - r. Jeg ville foretrukket større innslag av fastlønn/hyre istedenfor lott
 - s. Bedre arbeids- og fritidsordninger vil være viktig for om jeg fortsetter som fisker
20. Dersom det var Stortingsvalg i morgen, hvilket parti ville du stemt på?
21. Hvordan tror du følgende forhold vil påvirke din virksomhet de neste ti årene?
- a. Klimaendringer
 - b. Varmere hav
 - c. Nye arter
 - d. Mer nordlig utbredelse av viktige fiskeslag
 - e. Mangel på arbeidskraft
 - f. Ytterligere strukturering av fiskeflåten
 - g. Olje og seismikkaktivitet
 - h. Øking i oppdrettsvirksomhet
 - i. Mer bruk av utenlandsk arbeidskraft
 - j. Endringer i deltaker og råfisklov
22. Hva er fartøyets byggeår
23. Hvilken organisasjonsform har foretaket?
24. Eier du flere båter?
25. Har du deltatt i strukturordningene?
26. Har du skiftordning om bord der mannskapet har friturer?
27. Hvor kommer rekruttene fra rent geografisk?
28. Hvilke kanaler bruker du når du skal rekruttere fiskere?
29. Har du samarbeid med opplæringskontor?

30. Hvor gammel er rekruttene når de begynner å arbeide ombord?
31. Har du eller har du hatt lærlinger ombord?
32. Hvor fornøyd er du med lærlingene?
33. Har du hatt kvinner som mannskap?
34. Kunne du tenkt deg å rekruttere kvinner som mannskap?
35. Hvilke egenskaper vektlegger og etterspør du som eier hos rekruttene?
36. Har du eller har du hatt utenlandske fiskere ombord?
37. Fra hvilke land kommer utenlandske fiskere?
38. Er de bosatt i Norge?
39. Hvilke kanaler bruker du når du skal rekruttere fiskere fra utlandet?
40. Hvor sannsynlig er det at du kommer til å rekruttere utenlandske fiskere i fremtiden?
41. Hvor viktig er det for utviklinga av fiskerinæringen at det er mulig å hente mannskap fra andre land?
42. Hvor enig eller uenig er du i at arbeidsmiljøet har betydning for rekruttering?
43. Hvor enig eller uenig er du i at bedre arbeids- og fritidsordninger har betydning for rekruttering?
44. Hvor enig eller uenig er du i at jeg har hatt problemer med å skaffe mannskap til min båt?
45. Endret det økonomiske resultatet fra virksomheten seg i positiv eller negativ retning de siste fem årene?
46. Tror du det økonomiske resultatet fra virksomheten vil endre seg i positiv eller negativ retning de neste fem årene?
47. Hvor sannsynlig tror du det er at de blir foretatt større investeringer i båt/utstyr de neste fem årene?
48. Hvor sannsynlig tror du det er at du mister mannskap til olje\supply virksomhet?
49. Hvor sannsynlig tror du det er at du mister mannskap til annen maritim virksomhet?

50. Hva er din sivilstand?
51. Hva er din høyeste fullførte utdanning?
52. Har du maritim\fiskerifaglig utdanning?
53. Hvilken utdanning har du?
54. Hvilke organisasjoner er du medlem av?
55. Hva er din bruttoinntekt fra fiske siste år?
56. Hva er bruttoinntekt fra andre kilder siste år?